

Samebyns associationsform och dess konsekvenser för renskötsel

Kristina Labba

Luleå tekniska universitet

D-opsats

Rättsvetenskap

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Samhällsvetenskap

UPPSATSFÖRFATTARENS FÖRORD

I detta arbete behandlar jag frågor om renskötsel som det i Sverige inte finns mycket skrivet om, även om delar av innehållet berörts i t.ex. en och annan statlig utredning. Belysning av och diskussioner om problem som både finns och kan komma att uppstå inom ämnesområdet är därför viktigt. Arbetet har dessutom direkt koppling till förslagen om framtidens same- och rennäringspolitik som alliansregeringen i september 2009 presenterade i en departementspromemoria. Alliansregeringens förslag har fått stor uppmärksamhet i bl.a. media och den samepolitiska debatten.

Jag riktar ett hjärtligt tack till min uppsatshandledare professor, f.d. justitieråd Bertil Bengtsson för stimulerande konversationer, mycket givande handledning och den i övrigt välvilliga inställningen till mitt skrivarbete. Du har en beundransvärd ödmjukhet och förmåga att korrespondera! Jag riktar också ett mycket varmt tack till Jur.dr Christina Allard vid Tromsø Universitet för mycket värdefulla och lärorika synpunkter på materialet. Professor Svein D Mathiesen och högskolelektor Mikkel Nils Sara i EALÁT-projektet på Sámi Allaskuvla/Samisk Høgskole i Guovdageaidnu/Kautokeino, Norge, tackar jag ödmjukast för vägledning om klimatförändringarnas effekter på renskötseln och den traditionella organiseringen inom renskötseln. Vetenskaplig forskning om renskötsel har kommit långt på Sámi Allaskuvla och vägledningen därifrån är därför av mycket stor betydelse för detta arbete. Ett stort tack till också alla er andra som uppmuntrat mig att behandla frågorna, som påtalat vikten av det och som kommit med mycket värdefulla och relevanta synpunkter i samband med mitt skrivande.

Kristina Labba

Utfordringen

Jeg har lyst til å fortelle om det som sies når ingenting blir sagt

Jeg vil forklare hva som foregår når ingenting skjer

Jeg vil si hvorfor noe er viktigere

Jeg vil vise forskjellen annerledesheten

Jeg vil låne deg mine underforståtheter for at du skal forstå det som er under

Men hvor skal jeg finne ordene?

Susann Funderud Skogvang

Sammanfattning

Rennäringslagen (RNL) är den lagstiftning som närmast reglerar och anger förutsättningarna för den interna organiseringen inom dagens renskötsel i Sverige. Den renskötselinterna organiseringen kan vidare sägas direkt påverka bl.a. enskilda renskötarens bärkraft samt renskötseln förutsättningar att bevaras och utvecklas på ett bärkraftigt sätt. Det finns inte i Sverige mycket skrivet om frågorna jag behandlar i detta arbete, speciellt inte om vilka samebyinterna situationer RNL:s bestämmelser kan ge upphov till och vilka konsekvenser bestämmelserna kan ha på renskötselns bärkraft. Jag har inte kommit fram till vad det beror på, men kanske kan orsaker till detta vara att kunskapen om samebyinterna angelägenheter är minimal, som i sig nog beror på att insynen är begränsad och att renskötare, som utgör en minoritet inom en minoritet, har svårt att göra sina röster hörda om eventuella problem. Det beror troligtvis också på att rennärings- och samepolitiska frågor i många fall är komplicerade vilket också decennier av utredningar är exempel på.

Min analys tyder på att bestämmelserna renskötseln idag organiseras efter medför att enskildas rättigheter både riskerar att politiseras och innebära oförutsägbarhet och att enskilda riskerar att utsättas för situationer där lika förutsättningar för konkurrens rubbas. Eftersom konsekvenser av tidigare renbeteslagars och gällande rennäringslags bestämmelser på renskötseln inte i någon nämnvärd grad verkar ha studerats i Sverige, kan man dock bara resonera i att konstruktionen, som bygger på ett för den traditionella renskötseln främmande koncept, skulle kunna vara en orsak till detta. Bestämmelserna kan t.ex. inte sägas ta hänsyn till att den praktiska renskötseln faktiskt bedrivs av enskilda och att renarna inom dagens samebyar faktiskt ägs av enskilda. RNL:s konstruktion kan inte heller anses stämma med de historiska förhållandena. Det torde mot bl.a. denna bakgrund finnas anledning att ingående ompröva de principer som RNL bygger på och inte endast göra en begränsad reform beträffande samebyarnas förvaltning.

Siidan representerar den enhet inom vilken renskötseln traditionellt har organiserat sig. I Norge är siidan sedan år 2007 ett centralt rättssubjekt enligt reindriftsloven och den utvecklingen har också ansetts som en positiv utveckling. I Norge pågår dessutom forskning om hur siidans roll ytterligare skulle kunna förstärkas. En siida kan kortfattat sägas bestå av ett antal hushåll med personer som tillsammans arbetar med renar i ett visst geografiskt område. I siidan är bl.a. släktskapsförbindelser, tillhörighet till ett visst betesområde och situationsbestämt ledarskap av central betydelse.

Eftersom traditionerna inom den praktiska renskötseln bland renskötare i de av mig studerade områdena i Sverige och Norge var¹ och fortfarande till mycket stor del är de samma, kan det verka märkligt att rättsutvecklingen i länderna tenderar att gå i motsatt riktning. Det som kan tänkas ha betydelse i sammanhanget är bl.a. att det i Norge satsas mer ekonomiska och andra resurser på samiska frågor än i Sverige och att det troligtvis har bidragit till att kompetensutvecklingen i samiska frågor, som utgör underlag för t.ex. lagstiftningsarbete, kommit längre i Norge.

¹ Se Jebens Otto, Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark

Innehåll

Sammanfattning.....	2
1 Inledning.....	5
1.1 Syfte.....	6
1.2 Metod.....	6
1.3 Avgränsning.....	7
1.4 Begreppsförklaringar.....	7
2 Kort historisk bakgrund.....	9
2.1 Lappbyn, siidan och beskattningen.....	9
2.2 De samiska områdena koloniserar.....	10
2.3 Lappekodcillen från år 1751.....	11
2.4 Lappmarks- och odlingsgränserna.....	11
2.5 Socialdarwinismen.....	12
2.6 Reglering av renskötseln och bakgrunden till samebyn.....	12
3 Renskötsel.....	15
3.1 Renen, naturen och människan.....	15
3.2 Siida-systemet.....	16
3.3 Rennäringslagen.....	18
3.3.1 Samebyn och dess associationsform.....	19
3.3.3 RNL:s bestämmelser om samebyns interna organisation.....	21
3.4 Stödformer som påverkar renskötseln.....	24
3.4.1 Miljöersättningar för bevarandet av natur- och kulturmiljöer.....	24
3.4.2 Startstöd för nyetablerare.....	25
3.5 Mål för framtida rennäringspolitik.....	25
3.5.1 Ekonomiskt mål.....	25
3.5.2 Kulturellt mål.....	26
3.5.3 Miljömål.....	27
3.5.4 Förslaget till ny same- och rennäringspolitik.....	27
4 Skydd för renskötseln enligt folkrätten.....	28
4.1 FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.....	28
4.2 Urfolksdeklarationen.....	29
5 Renskötsel i Norge.....	30
5.1 Reindriftslovens bestämmelser.....	31
6 Diskussion och slutsatser.....	34

6.1 Intern organisering inom rensköteln	34
6.1.1 Samebyns nuvarande associationsform - en konstruktion	34
6.1.2 RNL:s bestämmelser i praktiken.....	36
6.2 Siida-systemet	40
6.3 Renskötelse i Sverige och Norge – same same but different.....	42
6.3.1 Ekonomiskt mål	42
6.3.2 Kulturellt mål	45
6.3.3 Miljömål.....	47
6.4 Slutsatser	48
6.5 Vad borde framtidens renskötelse- och samepolitik bygga på?	50

1 Inledning

Samerna är ett folk som i egenskap av urfolk har en särställning i Sverige, och Riksdagen erkände år 1977 samerna som ett ursprungsfolk. Samerna har därmed folkrättsliga krav på en särbehandling i Sverige.² Sverige är i dag främst genom antagandet av Urfolksdeklarationen folkrättsligt förpliktigad att ta hänsyn till och lägga vikt vid samiska sedvanor och rättsuppfattningar.³ Artiklar om detta hänsynstagande finns också i ILO-konventionen nr. 169 och förslaget till Nordisk samekonvention som Sverige dock inte ratificerat men på ett eller annat sätt för närvarande arbetar med.

Nomadisk renskötsel är ett gammalt sätt att hålla djur på med stor ekonomisk och kulturell betydelse för urfolken i norra Eurasien⁴, och renskötsel är en central och mycket betydelsefull del av det samiska samhället. Renskötsel är inte bara ett sätt att hitta en inkomst på - den är också bärare av bl.a. sedvänjor och traditionella kunskaper. Den har under tusentals år utvecklats från jakt på vildren till den renskötsel vi idag känner till.⁵ Renskötseln regleras av främst bestämmelserna i Rennäringslagen 1971:437 (RNL) samt tillhörande förordning, Rennäringsförordningen 1993:384. Men även andra lagar, såsom Miljöbalken 1998:808 och Terrängkörningslagen 1975:1313, reglerar renskötselverksamheten på olika sätt. Den första svenska lagen som reglerade renskötseln i Sverige tillkom år 1886 och kom följaktligen att kallas för 1886-års renbeteslag. Lagen grundar sig på ett behov staten ansåg fanns vad gällde att samla, se över och lagstadga om de instruktioner, existerande stadgar och kungliga brev som på den tiden avsåg renskötseln.⁶ Denna lag ersattes av 1898-års renbeteslag som i sin tur ersattes av 1928-års renbeteslag. 1928-års renbeteslag ersattes av 1971-års rennäringslag som, med vissa ändringar, är gällande än idag.⁷

I Sverige är renskötselrätten enligt 1 § RNL förbehållen samerna. Monopolet motiveras av att renskötselrätten anses vara av avgörande betydelse för bevarandet av den samiska kulturen.⁸ Idag bedrivs renskötseln i Sverige inom 51 samebyar. De är uppdelade i tre olika varianter, 33 st. av dem är fjällsamebyar, 10 skogssamebyar och 8 koncessionssamebyar.⁹ Inom samebyarna finns ett varierande antal renskötselföretag som i sin tur består av en eller flera renägare. I Sverige fanns år 2002 totalt 4 487 st. renägare och 3 855 st. av dessa fanns i Norrbottens län. År 2002 bedrevs renskötsel i 930 st. företag, varav 717 st. fanns i Norrbottens län. 359 st. företag hade färre än 100 renar och de flesta av de företagen fanns i Norrbottens län. I Jämtlands och Västerbottens län fanns 126 företag med mer än 500 renar. Fjällsamebyarna i Norrbottens län kännetecknas av ett stort antal renägare med få renar, medan samebyarna i Västerbottens och Jämtlands län har färre renägare men med ett större antal renar per ägare.¹⁰ Den svenska renstammen är domesticerad¹¹ och antalet renar i Sverige har under 1900-talet fluktuerat men uppgår numera till ca 225 000 renar. Av dessa

² Prop. 1976/77:80, bet 1976/77:KrU 43 samt <http://www.regeringen.se/sb/d/4366/a/29787>

³ Funderud Skogvang Susann, Samerett – 2. utgåve, s 58 ff.

⁴ Tyler N.J.C, Turi J.M, Sundset M.A, mfl. Samisk nomadisk reindrift under klimaendring

⁵ Sara Mikkel Nils, Boazu lea biekká buorri

⁶ Cramér Tomas, Prawitz Gunnar, Studier i renbeteslagstiftning, s. 13

⁷ Ibid.

⁸ SOU 2006:14, Samernas sedvanemarker s. 71, Funderud Skogvang Susann, Samerett – 2. utgåve, s 58 ff.

⁹ www.sametinget.se och 85 § RNL

¹⁰ Rapport 2003:14, Renägare och renskötselföretag, s. 1

¹¹ SOU 2006:14, Samernas sedvanemarker s. 71

finns ca 127 000 i Norrbottens län, 53 000 i Västerbottens län och 46 000 i Jämtlands, Härjedalens och Dalarnas län.¹²

Uppsatsens samhällsrelevans är stor eftersom den har direkt koppling till förslagen om framtidens same- och rennäringspolitik som alliansregeringen i september 2009 presenterade i en departementspromemoria. Men eftersom det av olika skäl kan vara svårt att för folk utanför renskötseln uppfatta eventuella negativa samebyinterna förhållanden, framförallt när man kommer till sådant som handlar om vilka konsekvenser gällande rätt kan ha på bl.a. enskilda renskötselutövarers och renskötselns bärkraft, innebär det att möjligheten via lagstiftning åtgärda problem försvåras. Det finns en del skrivet om vilka störningar och problem externa intressen, såsom olika typer av exploateringar, kan orsaka renskötseln. Men analyser kring samebyinterna situationer är däremot mycket knapp. Vidare är det inte svårt att tänka sig att renskötare, som faktiskt utgör en minoritet inom en minoritet, under lång tid haft svårt att göra sin röst hörd och belysa eventuella interna problem. Jag hoppas att denna uppsats där jag behandlar samebyinterna frågor kan bidra med relevanta inslag i arbetet med framtida lagstiftning för renskötseln.

1.1 Syfte

Rennäringslagen är den lagstiftning som närmast reglerar och anger förutsättningarna för den interna organiseringen inom dagens renskötsel. Den renskötselinterna organiseringen kan vidare sägas direkt påverka bl.a. enskilda renskötarens bärkraft samt renskötseln förutsättningar att i ett större perspektiv bevaras och utvecklas på ett bärkraftigt sätt. Det är inte osannolikt att det inom samebyarna finns problem som t.ex. personer utanför renskötseln har svårt att uppfatta. Insikt i eventuella problem fordrar för det första kännedom om att de finns, men också kunskaper om renskötselns historia, kunskaper om hur den praktiska renskötseln bedrivs och kännedom om vilka behov som i övrigt är knutna till renskötseln. Det är inte osannolikt att eventuella problem inom samebyarna kommer av att t.ex. principerna som samebyn som associationsform bygger på är främmande för den traditionella renskötseln. Jag avser att genom en fiktiv by, kallad Sameby X, illustrera hur rösterna mellan de renskötande medlemmarna fördelas. Uppgifterna om sameby X är däremot hämtade från verkligheten. Syftet med uppsatsen är mot denna bakgrund att belysa, analysera och diskutera olika regler som ligger till grund för den interna organiseringen inom samebyn. I analysen ingår även en jämförande studie av siida-systemet och norsk rätt på området för att bättre kunna diskutera situationer som den svenska rätten ger upphov till. Diskussionen tar upp exempel på konsekvenser, på kort såväl som på längre sikt för enskilda och renskötseln i stort.

1.2 Metod

Uppsatsen är skriven enligt traditionell juridisk metod, dock med beaktande av samisk kultur och samiska traditioner inom renskötseln. I den traditionella metoden har sedvanliga rättskällor studerats och analyserats. Eftersom samerna är ett urfolk i Sverige, är det av största vikt att även i juridiska sammanhang beakta samisk sedvana och samiska rättsuppfattningar. Därför använder jag denna källa för stöd för mina argument i analysen och diskussionen av rättsfrågorna.

¹² Rapport 2003:14, Renägare och rensköselföretag

Till kapitlet om den samiska sedvanerätten och utvecklingen av renskötselrätten använder jag mig av främst historiskt material. I min belysning av gällande rätt och förslag till framtida renskötselrätt, använder jag lagtext, statliga utredningar och doktrin. Vad gäller belysning av gällande rätt i Norge har jag använt mig av norsk rennäringslag, eller reindriftsloven som den heter på norska, norska förarbeten och doktrin.

1.3 Avgränsning

Även om resultaten från de statliga utredningarna om ILO-konventionen, samernas jakt- och fiskerättigheter och samisk sedvanerätt har tydliga kopplingar till detta arbete och säkerligen tillsammans utgör skäl för vissa av förslagen från Rennäringspolitiska kommittén (RPK) och alliansregeringen, kommer jag inte desto mer gå in på dem. Jag avser istället avgränsa mig till att studera vilka rättigheter och behov renskötare och renskötselns i egenskap av bl.a. egen näring och livsmiljö kan tänkas ha inom ramen för den samiska kulturen och det samiska samhället. Detta utesluter inte att t.ex. jakten och fisket i framtiden kan ha samma betydelse för enskilda inom renskötselns som de i dag har.

Jag avser inte heller gå djupare in i internationell rätt, utan redogör kort för vad FN:s Konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (CCPR) och Urfolksdeklarationen innebär för renskötselns.

Siidorna, som ingick i det så kallade siida-systemet som jag refererar till, fanns enligt litteratur jag studerat i varje fall i det geografiska området där man idag hittar Sveriges nordligaste samebyar samt renbetesdistrikten i indre Finnmark. Jag har inte haft möjlighet att studera hur vitt siida-systemet geografiskt sett sträckte sig i Sverige. Inte heller kan jag med säkerhet i detta arbete säga om och i vilken grad siidor eventuellt i dag existerar i de mellersta och sydligaste delarna av renskötselområdet i Sverige. Det som kan vara intressant att känna till i detta sammanhang är att bestämmelserna om siidan och dess roll i den norska reindriftsloven från år 2007 avser hela det samiska renskötselområdet i Norge.¹³

Samerätten är ett komplext juridiskt område och jag kommer inte i detta arbete att studera alla problem som samebyns associationsform medför renskötare och renskötselns. Vad gäller t.ex. renskötselrättens karaktär av bruksrätt och kollektiv rätt finns mycket mer att säga och inte minst hur associationsformen kan tänkas påverka renskötselns sårbarhet i förhållande till klimatförändringarna. Jag avser med andra ord att endast redogöra för de frågor som är nödvändiga för att förstå och uppfylla syftet med denna uppsats.

1.4 Begreppsförklaringar

I detta arbete använder jag begrepp som kan tänkas betyda annat eller innebära synonyma skillnader i andra sammanhang. Därför har jag ansett att det kan vara lämpligt att ge närmare förklaringar till hur jag använder några för det här arbetet centrala begrepp.

När jag i detta arbete skriver om renskötsel tar jag i första hand sikte på att den utgör en egen näring men också livsmiljö för den samiska renskötande befolkningen. När jag talar om renskötare menar

¹³ Lov om reindrift (reindriftsloven) av 15. Juni 2007 nr.40

jag enskilda som samtidigt både äger och sköter renar. Begreppen renskötande medlem och renskötsel­företagare är synonymer till begreppet renskötare. Jag har dock ansett att jag, beroende på vad jag skriver om, har behov för att kunna välja mellan begreppen. Begreppet renskötande medlem kommer från rennäringslagen, och används främst när jag talar om renskötare i förhållande till lagen. Begreppet renskötsel­företagare, som t.ex. inte finns i lagen, har jag ansett illustrerande då jag skriver om renskötare i förhållande till främst ekonomiska sammanhang.

2 Kort historisk bakgrund

I följande avsnitt redogör jag i stora drag för renskötelsns historia från 1500-talet och hur den rätt vi idag kallar för renskötselrätt upparbetats. För att förstå den samiska kulturen och dess näringar är det viktigt att ha en generell förståelse för historiska skeenden, eftersom vissa av dessa aspekter påverkar gällande rätt än idag. Rätten ett bedriva renskötsel, den så kallade renskötselrätten, vilar på sedvanerättslig grund vilket innebär att samernas långvariga bruk av ett visst område har gett upphov till civilrättsligt skyddade rättigheter. Se mer om detta i tredje kapitlet.

2.1 Lappbyn, siidan och beskattningen

Forskare har med hjälp av de första skattelängderna från 1500-talets mitt, i vilka samer finns upptagna, kunnat visa att samerna under 1500-talet var organiserade i byar, men inte på det sättet vi föreställer oss byar idag. Utan byarna, som i gamla statliga dokument kallades för lappbyar, bestod istället av stora landområden som disponerades av samer.¹⁴ De stora landområdena som disponerades av lappbyarna var uppdelade mellan olika så kallade siidor eller siiddat som det heter på nordsamiska.¹⁵ En siida utgjorde en sammanslutning av hushåll som samarbetade om skötseln av hushållens renar inom ett visst geografiskt område. Förutsättningen för att ett hushåll skulle kunna stå som en oberoende enhet var att deras medlemmar tillsammans representerade hela kapaciteten av arbetskraft och bredden av kunskaper som krävdes för livsuppehållet och för att kunna ta ansvar för arbetsplikterna inom siidan.¹⁶ I det tredje kapitlet redogör jag lite närmare för hur siidan internt organiserades.

Siidornas ställning kom att försvagas i takt med att nationalstaternas intresse ökade för samerna och markerna och vattnen de använde. Samerna drogs med andra ord sakta men säkert allt mer in i den svenska byråkratin.¹⁷

Omvärldens första handelskontakter med samerna skedde via handelsmän från Bottenvikens kustland, eller de så kallade birkarlarna. Det är osäkert om birkarlarna upptog skatt av samerna och hur samerna i övrigt behandlades av dem. Birkarlarna sökte i alla fall upp samernas vinterboplatser.¹⁸ Via birkarlarna upprättade kronan sina första kontakter med samerna, och från och med år 1548 började samerna beskattas av kronan.¹⁹

I samband med att kronan började beskatta samerna började även handlingar upprättas över de privata skattebetalarna. Handlingarna är också de första skriftliga dokumenten över landområdena som senare kom att kallas för lappskatteland.²⁰ För att få bruka enskilda områden tvingades samerna betala skatt till kronan, s.k. lappskatt. Områdena som samerna betalade skatt för kom de dock senare att för en viss tid få rådhighet över.²¹ Skattehandlingarna har haft stor betydelse för senare tids

¹⁴ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 33 f. och Samernas skatteland s. 20 f.

¹⁵ www.samer.se

¹⁶ Strøm Bull, Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkil Nils, Reindriften i Finnmark..., s. 302 f.

¹⁷ Lundmark Lennart, Samernas skatteland, s. 21

¹⁸ Ibid., s. 36 f.

¹⁹ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 18 f.

²⁰ Päiviö Nils-Johan, Samenes kultur og historie, s. 34

²¹ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 18 f.

forskning om samerna eftersom man genom dem bl.a. har kunnat se vilka som betalade skatt till kronan.²² Det rättshistoriska materialet från 1500-talet fram till 1700-talet tyder enligt jur. dr. Kaisa Korpiaakko-Labba på att samerna på den tiden hade en principiell rätt till sina skatteländ som kan likställas med dagens moderna äganderätt, men också att skattelapparna var likställda med skattebönderna i söder. Lappsatteländen hade länge samma rättsliga status som skattehemmanen som i sin tur var självägda bondehemman. Innehavaren av ett skatteländ kallades för skattelapp på samma sätt som ägaren av ett skattehemman kallades för skattebonde.²³

Under 1600-talet hade samerna stort inflytande i häradsrätterna och gammal samisk sedvanerätt låg till grund för domsluten.²⁴ Den som hade lappsatteländ hade enligt historikern Lennart Lundmark den överordnade rätten till jakten och fisket inom ramen för lappsatteländet och rättigheterna var ganska välordnade in till mitten av 1800-talet. Under 1700-talet, när länsstyrelserna alltmer fick kontrollen över lappsatteländen, började landen dock betraktas som kronojord. Detta fick till följd att lappsatteländsinnehavarna alltmer förlorade sina särskilda rättigheter på dessa. Häradsrätten, som var den myndighet som i första hand behandlade frågor om lappsatteländen innan länsstyrelsen kom in i bilden, menade att länsstyrelsens intrång i hanteringen av lappsatteländ var olaglig och att länsstyrelserna därmed borde ställas under aktors tilltal. Under slutet av 1800-talet segrade dock länsstyrelserna över Häradsrätten i kampen om behandlingen av lappsatteländen.²⁵

2.2 De samiska områdena koloniserar

Under 1700-talet utvecklades från statens sida en medveten strävan efter att kolonisera lappmarkerna. Nybyggare uppmuntrades att etablera jordbruk i områdena där samerna bodde. I samband med kolonisationen inleddes avvittringen vilket innebar att små hemman tilldelades mark i områdena. Skatteländen i Norrbotten avvittrades dock inte, till nordsamernas fördel, i lika stor grad som skattefjällen i Jämtland och Härjedalen.²⁶ Statens syfte med att dela ut skogsmark till nybyggarna var att stärka dem ekonomiskt.²⁷ Områdena som ingick i avvittringen togs från lappsatteländen utan att samerna fick någon som helst ersättning för det.²⁸ År 1749 utfärdades den så kallade nybyggesförordningen för Lappmarken vilken innehöll bestämmelser om nybyggarnas rätt att jaga och fiska på de koloniserade markerna. Med stöd av förordningen kunde nybyggaren fiska till husbehov inom halvmilen från nybygget. Sådant fiske skulle dock enligt samma förordning ske utan intrång i samens rätt.²⁹

Under 1860-talet började samerna betraktas som ett hinder för statens utvecklingspolitik och i samband med det växte teorin om att samerna var en grupp som invandrat till Sverige.

²² Päiviö Nils-Johan, Samenes kultur og historie, s. 34

²³ Korpiaakko Labba Kaisa, Samernas rättsliga ställning, s. 255 ff.

²⁴ Kvenangen Per Guttorm, Samernas historia, s. 34

²⁵ SOU 2005:79, s. 14 ff.

²⁶ Sametinget, Beslutet om småviltjakten, s. 79

²⁷ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 74

²⁸ Sametinget, Beslutet om småviltsjakten, s. 80

²⁹ SOU 2005:79, Vem får jaga och fiska?, s. 16

Kolonisationen tog fart på slutet av 1800-talet och i början på 1900-talet var nybyggarna på många ställen fler än samerna.³⁰

2.3 Lappekodicillen från år 1751

När riksgränsen mellan dagens Sverige och Norge drogs år 1751, skrevs ett tilläggsavtal till gränstraktatet mellan länderna, den så kallade lappekodicillen. Den kom att erkänna samernas behov att, på samma sätt som de hade gjort innan gränsen tillkom, flytta med sina renar över riksgränsen och att den rätten baserade sig på sedvana. Kodicillen kom med andra ord att kodifiera de samiska rättigheterna som redan fanns.³¹ Major Peter Schnitlers gränsexaminationsprotokoll från 1740-talet visar att renskötande samer uppfattade att bestämda persongrupper hade rättigheter till bestämda landområden baserade på sedvana.³² Kodicillen kan ses som en ömsesidig garanti i vilken staterna tog på sig ett gemensamt ansvar att säkerställa samernas existensgrundlag.³³ Det är för övrigt den äldsta lagstiftningen som finns inom renskötsel³⁴ och det första folkrättsliga instrumentet med betydelse för samerna³⁵. Innan gränsen drogs dubbelbeskattades samerna i stor utsträckning. Efter kodicillens tillkomst skulle samerna istället betala skatt i landet de var medborgare samt betala hyra för uppehåll i det andra landet.³⁶ Läs mer om Lappekodicillen i Steinar Pedersens Lappekodicillen i nord 1751-1859...

2.4 Lappmarks- och odlingsgränserna

Bönderna vid bottenvikskusten såg under medeltiden inlandet som sina jaktmarker och fiskevatten. De brydde sig inte om att marker och vatten låg inom de samiska områdena och inte heller att samerna faktiskt betalade skatt för dem. Samerna blev i många fall bortkörda av kustbönderna när de försökte hålla på sin rätt. Men när staten ville öka nybyggandet, var konkurrensen från kustbönderna ett hinder. För att stävja konflikterna drog staten år 1751 den s.k. lappmarksgränsen. Bönderna från bottenvikskusten skulle inte längre få fiska eller jaga väster om lappmarksgränsen, utan den rätten skulle bara tillkomma samer och nybyggare.³⁷

År 1873 drogs den så kallade odlingsgränsen, en gräns väster om lappmarksgränsen i Norrbottens och Västerbottens län. Gränsen skulle skilja fjällområdena från odlingsbar mark och syftet med gränsen var att skydda samerna mot den ökande kolonisationen. Väster om odlingsgränsen skulle inga nybyggen få anläggas, utan i de områdena skulle samerna få ha sina renar ostörda året om. Öster om odlingsgränsen skulle samerna dock bara få vara med sina renar från oktober till april. Syftet med gränsen har dock inte upprätthållits, utan bosättningar av olika slag väster om gränsen

³⁰ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 67 ff.

³¹ NOU 2007:13, Samerettsutvalget, s. 402

³² Ravna Øyvind, Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder..., s. 390 f.

³³ NOU 1984:18, s. 169 f.

³⁴ Bull Kirsti Strøm, Studier i reindriftsrett, Otta 1997 s. 16 NOU 1984:18, s. 169 f.

³⁵ Skogvang Susann Funderud, Samerett – 2. Utgave, s. 99

³⁶ Jmfr 13-14 §§ Lappekodicillen

³⁷ Lundmark Lennart, Samernas skatteland, s. 135 ff. / Kvenangen Per Guttorm, Samernas historia, s. 53

har under tidens lopp tillåtits.³⁸ Båda gränserna nämns alltjämnt i nuvarande rennäringslag och är således relevanta gränser juridiskt sett.

2.5 Socialdarwinismen

Under slutet av 1800-talet började socialdarwinistiska uppfattningar att göra sig gällande i Europa. Dessa uppfattningar nådde även Sverige och innebar i stort att samerna påstods stå på en lägre nivå än den övriga befolkningen. Med detta ändrades även synen på äganderätt till jorden och i samma skede fick jordbruken en starkare ställning än renskötseln hade.³⁹

Vid denna tidpunkt var statens kolonisationspolitik mycket omfattande och staten började anse att samernas sätt att bruka mark inte stämde överens med den nya uppfattningen om hur jord skall brukas. Det ledde till att samernas rättsställning blev katastrofal. En av de tänkbara förklaringarna till denna utveckling kan vara att befolkningen i områdena ökade och att nybyggarnas intressen med andra ord tog över hand.⁴⁰

2.6 Reglering av renskötseln och bakgrunden till samebyn

När den första renbeteslagen kom år 1886 kom dels samernas skatteland att tas ifrån dem, dels renskötseln att kollektiviseras och organiseras inom något som kom att kallas för lappbyar. I propositionen talas endast om lapp, som tillhör lappbyn, utan att det anges vilka villkor som måste vara uppfyllda för att man skulle anses tillhöra en lappby. Cramér och Prawitz skriver dock att det är tydligt att lagens mening var att medlemskapet på något vis skulle gå i arv.⁴¹

Att samerna vid den första renbeteslagens tillkomst förlorade sina skatteland, hade enligt Lennart Lundmark förberetts i decennier genom att domstolar och myndigheter börjat underkänna arv av samernas skatteland, inskränkt rätten att bruka dem och vägrat ge inskrivningar på dem. Renbeteslagen kom att innebära att det fanns en lag som slog fast att samerna inte hade några egna marker, utan att det var på statens marker renbetet fick förekomma.⁴² Den nya lagen kom att kodifiera att rättigheterna samerna upparbetat till markerna och vattnen grundade sig på gammal sedvana⁴³. Nyare historik och rättshistoriks forskning antyder dock att det är osäkert om lagstiftaren hade uppfattat rättsläget beträffande renskötselrättens kollektiva karaktär på ett riktigt sätt. Forskningen visar på att samerna delade upp nyttjandet av markerna mellan familjer och att de familjerna hade möjlighet att skydda sina marker mot intrång från andra samer.⁴⁴

1886-års renbeteslag fick inte de verkningarna man hade hoppats på, vilket resulterade i att man gjorde ändringar i den och ersatte den med 1896-års renbeteslag. År 1919 tillsattes den så kallade lappkommittén som fick i uppgift att utföra en allmän revision av bestämmelserna som reglerade samernas förhållanden inom landet samt den icke samiska befolkningens rätt att hålla renar.

³⁸ Lundmark Lennart, Samernas skatteland, s. 139 ff. / www.sapmi.se

³⁹ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 86 ff.

⁴⁰ Päiviö Nils-Johan, Samenes kultur og historie, s. 34

⁴¹ Cramér Tomas och Prawitz Gunnar, Studier i renbeteslagstiftning, s. 42

⁴² Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 94

⁴³ 1 § 1886 års renbeteslag (ÄRBL), 1886 Svensk författningssamling Nr 38

⁴⁴ SOU 2001:101, En ny rennäringspolitik, s. 172

Kommittén lämnade sitt betänkande med förslag år 1923. Betänkandet kom att överarbetas av en tillkallad sakkunnig. Betänkandet från den sakkunnige kom senare att resultera i 1928-års renbeteslag.⁴⁵

Fram till 1928-års renbeteslag hade varje same rätt att syssla med renskötsel, men med 1928-års lag kom samerna att delas in i två grupper, renskötselberättigade och icke renskötselberättigade samer.⁴⁶ I den uppdelningen lades vikt vid härstamning och sysselsättning. Det sades att om två generationer samer icke deltagit i renskötsel såsom stadigvarande yrke, skulle den tredje generationen övergå till en grupp som kallades för icke renskötselberättigade samer. Syftet med detta var dels att man från rätten till renbete ville utestänga samer som mera definitivt övergått till andra yrken, dels ville man i åtminstone viss utsträckning förhindra kombination av renskötsel med jordbruksdrift.⁴⁷

1928-års renbeteslag kom att ersättas av 1971-års rennäringslag. Däremellan gjordes närmare 20 statliga utredningar⁴⁸ om renskötseln på både läns- och riksnivå.⁴⁹ Syftet med 1971-års lag var att främja åtgärder för rationalisering av renskötseln. Grundvalen för samernas renskötsel omprövades dock inte i sammanhanget.⁵⁰ Fram till 1971-års lag hade länsstyrelserna och de så kallade lappfogdarna vittgående befogenheter med avseende på renskötseln. De skulle utgöra både skiljeinstans för lappbyinternas samt -externa konflikter och övervakningsorgan. De kunde besluta om bl.a. byområdets indelning i betestrakter och betesland samt betestrakternas fördelning mellan bymedlemmarna. I motiven till 1971-års lag framgår att föreskrifterna om lappväsendet, d.v.s. länsstyrelserna och lappfogdarna tillkom i huvudsak i en tidpunkt då samernas möjligheter att själva tillvarata sina intressen var väsentligt sämre än de nu är och att det avspeglade sig i uppfattningen att det fordrades en stark administration för att skydda samerna i förhållande till motstående grupper. I motiven framgår också att om samernas självbestämmanderätt i fråga om renskötselns organisation och ekonomiska angelägenheter ska förverkligas, var rennäringens lokala organ enligt de sakkunniga tvungna att förstärkas. Denna inställning hos de sakkunniga kom att resultera i att lappväsendet avvecklades, samt att samebyn, som lappbyn kom att gå över i, bl.a. till sin form i vissa delar kom att likna ekonomiska föreningar. Samebyn föreslogs få behörighet att i medlemmarnas ställe bestämma i frågor som rör nyttjande av de betesmarker där renbetesrätt tillkommer medlemmarna. En av målsättningarna med rationaliseringen var att rennäringen så långt som möjligt skulle jämföras med annan husdjurskötsel.⁵¹ Argumenten i motiven för en ny organiseringsmodell var också att lappbyarnas interna problem byggde på renbeteslagens individuella ansvar för

⁴⁵ Cramér Tomas och Prawitz Gunnar, Studier i renbeteslagstiftning, s. 14 ff.

⁴⁶ Ibid., s. 44 f.

⁴⁷ Ibid., s. 40 ff.

⁴⁸ Se bl.a. 1930-års lapputredning och generaldirektör Berglöfs betänkanden mellan åren 1938-1951.

⁴⁹ Cramér Tomas och Prawitz Gunnar, Studier i renbeteslagstiftning, s.13 ff.

⁵⁰ Prop. 1971:51, s. 261 f.

⁵¹ Ibid., s. 29 ff.

renhjordarna och att regler nästan helt saknades om fördelning av kostnader mellan renägare för gemensam rendrift.⁵²

⁵² Ibid.

3 Renskötsel

I detta kapitel börjar jag med att redogöra kort för vad renskötsel är och några av huvuddragen i den traditionella renskötseln. Redogörelsen har direkt koppling till syftet med denna uppsats eftersom den interna organiseringen inom en sameby till stor del avgör om och till vilken del det är möjligt att bedriva renskötsel enligt sedvana, traditionella kunskaper mm. I avsnitten som därefter följer redogör jag för utvalda bestämmelser i RNL, såsom om samebyns roll i dagens renskötsel och förslag till framtida bestämmelser om renskötsel.

3.1 Renen, naturen och människan

Renskötsel torde kunna definieras som ett system med socioekologisk koppling där mänsklighet, ren och natur har utvecklats på ett dynamiskt sätt och utgör centrala delar för överlevnaden.⁵³ Även om kopplingen av beståndsdelarna kan tyckas vara avlägsen, är de i praktiken nära förbundna med varandra. Till exempel styrs renägarens inkomst av hur mycket renfloeken producerar. Produktionen i sin tur bestäms av flockstorleken och produktiviteten hos varje enskilt djur. Det i sin tur är beroende av matens mängd, kvalitet och tillgänglighet.⁵⁴

Renen är ett djur som naturligt hör hemma i det landskapet renskötsel utövas. Renskötsel, eller arbete med renar, sker till allra största delen på djurens och vädrets villkor och renen är från en renskötares perspektiv fri, mobil och oberoende. Till en renskötares uppgifter hör bl.a. att beskydda renen och skapa goda förutsättningar så att skötaren får utkomst av sin näring. För att en renskötare ska lyckas med sitt arbete med renarna behöver denne kompromissa med renen och arbetet fordrar mycket speciella renskötselkunskaper. Det innebär att renskötaren behöver vara mycket observant och ha kunskaper om bl.a. renens natur, renbetesmarkernas topografi och väder/klimat samt det ömsesidiga förhållandet mellan dessa faktorer. Det mest grundläggande för kontrollen och det en renskötare mest borde sträva efter är med andra ord en helhetlig situationsförståelse.

Renskötselkunskaperna kan sägas utgöra kunskaper som vidareförs från generation till generation.⁵⁵ Renskötselarbetet är t.ex. mycket säsongsbetonat, och många delar av renskötselarbetet är av sådan karaktär att de inte kan flyttas fram till perioder som är bättre lämpade i förhållande till t.ex. arbeten utanför renskötseln.⁵⁶

Renskötseln har, trots att det inte i detalj går att säga hur, identifierats vara en verksamhet som på ett negativt sätt påverkas av klimatförändringarna,⁵⁷ och de social-ekologiska systemen kan för övrigt vara speciellt känsliga för förändringar. Det råder dock enligt artikelförfattarna inga tvivel om att renskötseln i alla tider haft en unik förmåga att bemästra klimatvariationer, och att det kommit av

⁵³ Danell Öje, Renskötselns robusthet... / Turi Ellen Inga, Living with climate variation and change..., s. 21 f. Se även Berkes Fikret och Folke Carl, Back to the future: ecosystem dynamics and local knowledge.

⁵⁴ Tyler N.J.C, Turi J.M, Sundset M.A, mfl. Samisk nomadisk reindrift under klimaendring

⁵⁵ Sara Mikkel Nils, Boazu lea biekka buorri

⁵⁶ Ibid., 10 f.

⁵⁷ ACIA-rapporten 2004 – en omfattande forskningsstudie under Arktiska rådet om klimatförändringarnas påverkan på bl.a. det arktiska området

renskötarens förmåga att utnyttja valmöjligheter som ligger i landskapets mångfald och den fenotypiska mångfalden hos renarna i flocken.⁵⁸

Institutionalisering av samisk renskötsel utgör en av de icke klimatiska faktorerna som begränsar renskötarens möjligheter och förmåga att tackla ändringar i den naturliga miljön. Det är i princip offentliga organ som med sina mer eller mindre detaljerade bestämmelser anger förutsättningarna för hur renskötseln ska organiseras vad gäller antal djur mm, samtidigt som enskilda renägare har mycket svårt för att bestrida förvaltningsavgöranden. Det är, enligt författarna i studien, en svaghet i sig att dagens lagstiftning bygger på för renskötseln främmande koncept, och tydligt att lagars komplexitet och tvetydighet bidrar till att den administrativa miljön renskötsel bedrivs inom blir oförutsägbar och därmed utgör hinder för renskötarens förmåga att tackla ändringar i miljön.⁵⁹

3.2 Siida-systemet

Sättet att organisera samhällen har stora likheter över hela den cirkumpolära regionen. Sättet utmärker sig genom att släktskapet står i centrum och att organisationsformerna är mycket flexibla och inrymmer både stor grad av individuell autonomi och situationsbestämt ledarskap. Organisationsformen har en naturlig förklaring som kommer av stora skiftningar i klimat och resurstillgång samt behovet att kunna anpassa gruppstorlekar i förhållande till dessa. Sett från ett näringsperspektiv ger organisations sättet möjligheter till både stabilitet och flexibilitet.⁶⁰

I den samiska renskötseln har siidan och principer knutna till den traditionellt sett varit av central betydelse för den interna organiseringen. Siidan utgör en sammanslagning av en eller flera familjer som bedriver renskötsel tillsammans. Oftast är familjerna släkt med varandra, även om det inte alltid behöver vara så. Antalet siida-medlemmar är beroende av hur mycket renar varje individ i siidan äger i kombination med renbetesförhållandena i området.⁶¹

Siidan har av Ørnulv Vorren och Ernst Manker definierats enligt följande sätt:

Det gamle fangstsamfunnet var sterkt knyttet til et bestemt avgrenset landområde. Hver enkelt siida rådde over sitt område og ingen andre siidaer hadde adgang til det. Innenfor sine områder både i innlandet og ved kysten foretok siidaens familier sesongvise flyttinger alt etter hva slags fangst de drev til de forskjellige årstider. Ledelsen av siidaen lå hos et styre eller en formann som ble valgt av siidaforsamlingen.⁶²

Inom siida-systemet finns regler för hur betesmarkerna bör nyttjas samt hur enskilda inom renskötsel bör förhålla sig.⁶³ Inom siidasystemet fanns gammalt tillbaka ett siidaråd som tillvaratog medlemmarnas intressen och såg till så att de ej kränkte andras intressen. Innan staten grep in, hade siidarådet den högsta beslutande makten samtidigt som den representerade den högsta rättsordningen. Siidarådet fungerade som en domstol och hade hand om rättsskipningen. Detta hade

⁵⁸ Tyler N.J.C, Turi J.M, Sundset M.A, m.fl., Samisk nomadisk reindrift under klimaendring

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Strøm Bull, Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkil Nils, Reindriften i Finnmark..., s. 299 ff.

⁶¹ Solem Erik, Lappiske rettsstudier, s. 185 ff.

⁶² Vorren Ørnulv, Manker Ernst, Samisk kultur, s. 190 f.

⁶³ Solem Erik, Lappiske rettsstudier, s. 190

stor betydelse för siidans självstyre.⁶⁴ Solem skriver att reglerna i den traditionella renskötseln inte var så fasta och bestämda att de skulle ha kunnat upprätthållas av domstolens hjälp, men att det var av mindre betydelse eftersom individerna oftast respekterade reglerna och aldrig gick till domstolarna för att försöka upprätthålla dem. De renskötande samerna hade inte enligt Solem traditionellt sett någon rättslig makt för sitt beskydd mot illojala uppträdanden sinsemellan. Av betydelse var istället ömsesidig hänsynstagande gentemot varandra och inställningen att illojalt uppträdande som regel straffade sig själv.⁶⁵ Otto Jebens skriver i sin avhandling att vid sidan av statens syn på rättsförhållandena, i första hand Finnmark som han studerat, har funnits uppfattningar och sedvanor hos befolkningen i landsdelen från gammal tid som avvikit från statens och ämbetsmännens uppfattningar. Jebens skriver också att resultaten från senare tids forskning emellertid tyder på att siida-systemet bland siida-medlemmarna uppfattades som bindande för dem själva, lika bindande som rättsregler i ett modernt samhälle.⁶⁶

I den traditionella siida-systemet hade varje siida sina bestämda geografiska gränser. Siida-gränserna eller Siidarájit eller siidagaskkat⁶⁷ som de heter på nordsamiska, var kända för både den egna siidans och omgivande siidors medlemmar. Siidagränserna har man med hjälp av gamla uppgifter senare kunnat fastställa.⁶⁸ Ett områdes beskaffenhet hade betydelse för hur många och hur stora siidor området inrymde. En siida-konstellation byggdes således upp utifrån både ekologiska och sociala faktorer, eftersom släktskapsbanden som sagt var centrala. Också familjehistorien hade en stor roll att spela i dessa sammanhang. Renskötande samer hade klara uppfattningar om betesmarkers tillhörighet till bestämda siidor, och det gällde både sommar- och vinterbetesmarkerna. Erik Solem skriver i sin bok Lappiske rettsstudier att Da det oftest er slik at barna fortsetter i den siida som foreldrene har hørt til, vil beiteplassene på denne måten gå i arv i slektledd.⁶⁹

Ständiga etableringar och avvecklingar av siidor har varit ett utmärkande drag för den samiska renskötseln. Varje siida och dess medlemmar gjorde fortlöpande utvärderingar om olika typer av balans och obalans i siidan. Siidor kunde upphöra p.g.a. rekryteringsproblem, flockdecimering och sedentarisering.⁷⁰ Nils Oskal och Mikkel Nils Sara skriver att siida-området inte innefattade en resursmässig bas som för jakt och fiske. Oskal och Sara skriver att det kan komma av att nyttjandet av andra resurser, såsom i jakt och fiske, inte var organiserat som en gemensam aktivitet på siida-nivån. De skriver också att det ansågs som ett otillbörligt uppförande om en renskötare tog sig in på en annans siidas område för att jaga och fiska eftersom den enskilde ansågs ha ett eget siida-område. Uppfattningen att siida-medlemmar hade exklusiv rätt till jakt och fiske inom siida-området modifieras av Oskal och Sara av det faktum att fastboendes jakt och fiske tolererades i den grad det inte orsakade problem för renskötseln.⁷¹ Lennart Lundmark skriver däremot att siidans medlemmar tillsammans skaffade föda för gruppen genom främst jakt och fiske och att medlemmarna förväntades visa solidaritet och lojalitet med varandra vid anskaffandet av födan.⁷²

⁶⁴ Kvenangen Per Guttorm, Samernas historia, s. 32 ff.

⁶⁵ Solem Erik, Lappiske rettsstudier, s. 190

⁶⁶ Jebens Otto, Om eiendomsretten till grunnen i Indre Finnmark, s. 61 ff.

⁶⁷ Ravna Øyvind, Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder, s. 461 ff.

⁶⁸ Lundmark Lennart, Samernas skatteland, s. 21 och www.samer.se

⁶⁹ Solem Erik, Lappiske rettsstudier, s. 190

⁷⁰ Strøm Bull, Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkel Nils, Reindriften i Finnmark..., s. 299 ff.

⁷¹ Ibid., s. 323 f.

⁷² Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 33 f.

I det traditionella siida-systemet ägdes renarna av enskilda, och de enskilda var suveräna i förhållande till siidan vad gällde antalet djur. Den enskildes beslut om de egna djuren kunde dock på sikt ha konsekvenser på hur siidan utvecklade sig. En ökning i renantalet kunde ha ekologiska, ekonomiska och sociala konsekvenser som i sista hand slog tillbaka på den enskilde.⁷³ Driften av siidan och de långsiktiga strategiska besluten avgjordes i en sammanslutning av erfarna renägare från de olika hushållen i siidan. Varje hushåll hade en representant i sammanslutningen. En enskild var, så länge det inte förstörde balansen inom siidan, fri att t.ex. skilja ut sina renar från siidans renflock. Om en ändring i siida-samarbetet kunde komma att påverka övriga i siidan, fanns principer för hur man hanterade det.⁷⁴

Bevakning av renar är något som pågår dagligen. Det bygger på sambandet mellan hjorden och betet och tankarna går i stort sett bara till djurens betesmöjligheter och skyddet av djuren. Med andra ord består alltså bevakningsarbetet främst i att ta hand om djuren och försöka hitta föda åt renarna. Om det inte är nödvändigt, tänker inte renskötarna i de sammanhangen på sitt eget bästa. Husbondskapet däremot går ut på hur renägaren på ekonomiskt bästa sätt tillgodogör sig sin hjord. Vad gäller bevakningsarbetet är det något som måste rådgöras mellan de olika renskötarna i siidan, medan saker som hör till renskötarens husbondskap är sådant som varje husbonde själv ansvarar för.⁷⁵

3.3 Rennäringslagen

Den så kallade renskötselrätten regleras i rennäringslagen. Renskötselrätten innebär i stort att mark och vatten får användas för bl.a. renbete, jakt och fiske. Begreppet är sålunda ett samlingsbegrepp för olika verksamheter som får bedrivas med stöd av renskötselrätten. Rätten gäller för obegränsad tid och bygger på urminnes hävd. Både detta samt att bruksrätten är skyddad av grundlagen på samma sätt som äganderätten fastslog Högsta domstolen i Skattefjällsmålet⁷⁶, som har haft en viktig roll i frågan om ägande- och besittningsrätten av den fasta egendomen i Norrland. Grundlagsskyddet innebär att ersättning ska utgå för förlusten enligt grunder som bestäms i lag om expropriativt ingrepp sker.⁷⁷ HD:s dom kom att uppfattas som en förstärkning av skyddet för de samiska näringarna – renskötsel, jakt och fiske.⁷⁸ Se vidare om urminnes hävd i Christina Allards avhandling *Two Sides of the Coin: Rights and Duties...* avsnitt 8.1.

Begreppet urminnes hävd togs med i lagen år 1993. I tidigare statliga dokument och lagtexter talades däremot om bruk med stöd av gammal sedvana.⁷⁹ Sedvana är till sin form en oskriven rättskälla som grundas på ett faktiskt bruk som är konstant och enhetligt och att bruket följs av en rättsuppfattning om att utövaren brukar en rättighet som denne har. Ett annat krav är att rättsuppfattningen delas av andra i området eller regionen. Sedvanans etablering är inte beroende av eventuell lagstiftning och den har sitt ursprung från en tid före lagstiftande rätt blev betydelsefullt. Det är också anledningen

⁷³ Ström Bull, Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkil Nils, *Reindriften i Finnmark...*, s. 303

⁷⁴ *Ibid.*, s. 328

⁷⁵ Sara Mikkil Nils, *Boazu lea biekká buorri*, 82 f. (Uppsatsförfattarens egen översättning från samiska till svenska)

⁷⁶ Se NJA 1981:1, Skattefjällsmålet

⁷⁷ Bengtsson Bertil, *Statsmakten och äganderätten*, s. 14 f.

⁷⁸ NJA 1981:1 s. 190 / Bengtsson Bertil, *Statsmakten och äganderätten*, s. 10 ff.

⁷⁹ SOU 2006:14, s. 385 / Kvenangen Per Guttorm, *Samernas historia*, s. 34

till att lagstiftningen ska anses vara ett supplement till sedvanan.⁸⁰ Se vidare om speciellt samisk sedvana i Samisk sedvanerätt-enligt Lappkodicillen och renbeteskonventionerna... av Inger Ann Omma. Begreppen sedvana och urminnes hävd har trots skillnader i deras egentliga betydelse kommit att i någon mening framstå som parallella begrepp.⁸¹

3.3.1 Samebyn och dess associationsform

Samebyn har enligt bl.a. 9 § RNL en central roll inom renskötseln, då den t.ex. ska ombesörja renskötseln inom byns betesområde. En sameby utgör både en associationsrättslig sammanslutning och ett geografiskt område. Det finns 51 samebyar i Sverige.⁸² I SOU 2001:101 diskuteras alternativ till dagens organisationsform som går ut på att resurserna i dagens kollektiva förvaltning fördelas mellan olika personer, juridiska eller fysiska och att och att ansvaret blir personligt i förhållande till respektive persons del av rättigheten. Detta fördelningssätt brukar kallas för inhägnad av allmänningen. Inom renskötseln skulle rätten då komma att delas upp mellan enskilda renägare eller grupper av renägare. Den praktiska svårigheten med en sådan lösning skulle dock enligt RPK vara att antalet intresserade samer av detta troligtvis skulle vara större än vad det finns enheter att dela ut och att en privatisering vidare skulle kunna leda till är att antalet samer som är engagerade i renskötseln minskar vilket inte vore önskvärt med hänsyn till de stora kulturvärden som ligger i att det bedrivs samisk renskötsel i landet.⁸³

3.3.1.1 Samebyns associationsform - en konstruktion

Samebyn och dess föregångare lappbyn är till associationsformen en konstruktion av lagstiftaren.⁸⁴ Bakgrunden till nuvarande samebyars organisationsform var bl.a. en uttrycklig vilja i prop. 1971:51 att förbättra rennäringens lönsamhet. Enligt förarbetena till RNL fanns svårigheter att få lappbyn att fungera som en arbetsenhet. De sakkunniga föreslog mot bakgrund av det att lappbyarnas ställning gentemot bl.a. medlemmarna bör stärkas genom lagstiftning, att namnet sameby skulle börja gälla istället för lappby och att den nya lagstiftningen skulle begränsas till samebyns organisationsfrågor. De sakkunniga ansåg att lagstiftningen, som kom att bli RNL, skulle utgöra rambestämmelser som ger medlemmarna i samebyn frihet att genom sina stadgar inom den av lagen givna ramar ordna sin organisation och verksamhet.⁸⁵ RNL är tvingande när det gäller kravet på att det ska finnas en sameby för att bedriva renskötsel.⁸⁶ Av Rennäringspolitiska kommitténs (RPK) betänkande framgår att dess utredningsdirektiv inte p.g.a. den tid och de resurser det skulle ha krävt, omfattade att utreda eventuella felaktigheter som kan finnas gällande organisationsformen för dagens samebyar.⁸⁷ Av Ds 2009:40 framgår t.ex. att reglerna i samebyarna så långt som möjligt också i framtiden ska vara desamma som för ekonomiska föreningar.⁸⁸

⁸⁰ Jebens Otto, Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark, s. 31 f.

⁸¹ SOU 2006:14, s. 385

⁸² www.sametinget.se

⁸³ SOU 2001:101, En ny rennäringspolitik

⁸⁴ Ibid., s. 174

⁸⁵ Prop. 1971:51, s. 118

⁸⁶ SOU 2001:101, En ny rennäringspolitik, s. 172

⁸⁷ Ibid., s. 173

⁸⁸ Ds 2009:40, Vissa samepolitiska frågor, s. 7

3.3.1.1.1 Ekonomiska föreningar

Associationsformen ekonomisk förening har funnits sedan år 1951 då den första lagen om ekonomiska föreningar kom, Lag (1951:308) om ekonomiska föreningar (FL). Ändamålet med en ekonomisk förening har sedan lagens tillkomst varit att genom ekonomisk verksamhet främja medlemmarnas ekonomiska intressen. En ekonomisk förening är en så kallad öppen association eftersom den, till skillnad från t.ex. aktiebolag, inte har ett på förhand bestämt medlemsantal. FL kom att innebära att som ekonomisk förening skulle få registreras endast förening som var en öppen personsammanslutning och som bedrevs enligt kooperativa principer. Vinstutdelning ska t.ex. ske i förhållande till den omfattning medlemmarna deltagit i föreningens verksamhet eller annars tagit föreningen i anspråk. Utdelning av annan grund begränsas till högst fem procent per år per inbetalda insatser.⁸⁹

3.3.1.1.2 Aktiebolag

Aktiebolag (AB) är ursprungligen en engelsk bolagsform som utmärks av att ägaren/ägarna saknar personligt ansvar för företagets förbindelser, att antalet delägare är obegränsat samt att det krävs ett signifikant insatskapital, ett så kallat aktiekapital.⁹⁰

332.1.1.3 Enskild firma

Företagsformen enskild näringsidkare kallas ibland enskild firma. Den innebär att en fysisk person själv driver och står för sin rörelse. Ett företag som drivs på detta sätt är inte en juridisk person och näringsidkaren är personligt ansvarig för att t.ex. avtalen hålls och skulderna betalas. Som egen företagare får du ditt eget personnummer som företagets identitetsbeteckning.⁹¹

3.3.2 Sameby X

Jag avser att genom en fiktiv by, kallad Sameby X, i diskussionskapitlet illustrera hur t.ex. rösterna mellan de renskötande medlemmarna fördelas och diskutera vilken effekt det kan ha på bärkraften för främst de enskilda renskötarna. Uppgifterna om sameby X är däremot hämtade från verkligheten. Sameby X är till medlemsantalet en stor sameby i Sverige. Enligt för samebyn avidentifierad renlängd, som baseras på renräkningar gjorda under ett av de senaste åren, var det totala antalet renar omkring 13 700 st. fördelat på ca 245 renägare. Av det totala antalet personer i renlängden är ca 75 st. så kallade renskötande medlemmar enligt 13 § RNL.

Tabell över fördelning av röster mellan de renskötande medlemmarna enligt både RNL:s bestämmelse där varje påbörjat hundratal renar ger en röst samt principen där varje ren ger en röst till den renskötande medlemmarna. Siffrorna har avrundats till närmaste 5-tal. Siffrorna inom parenteserna visar fördelningen i procentenheter. (Källa: Avidentifierad renlängd för Sameby X.)

Antal renar	Antal renskötande medlemmar (företag)	Antal röster enligt RNL	Antal röster enligt princip
1-51	25	20 (11%)	490 (3,5%)
52-201	25	40 (22%)	2 885 (21%)
202-301	10	50 (27%)	3 770 (27,5%)

⁸⁹ Mallmén Anders, Lagen om ekonomiska föreningar, s. 14 ff.

⁹⁰ www.bolagsverket.se 2009-08-30

⁹¹ Ibid.

302-401	5	10 (5.5%)	650 (4,5%)
402-501	5	25 (13,5%)	2 260 (16,5%)
502-	5	40 (21%)	3 665 (27%)
	75	185 (100%)	13 720 (100%)

3.3.3 RNL:s bestämmelser om samebyns interna organisation

I efterföljande avsnitt redogör jag för några av bestämmelserna i RNL som anger förutsättningarna för den interna organiseringen i samebyarna.

3.3.3.1 Medlemskap i samebyn

1 § RNL anger en yttre ram för den personkrets renskötselrätten omfattar. Den stadgar att den som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. Denna rätt, som kallas för renskötselrätten, är kollektiv och tillfaller hela den samiska befolkningen. Detta betyder att endast samer får bedriva renskötsel. Lagen ställer dock upp ett rekvisit att, endast samebymedlemmar har renskötselrätt.⁹² När det gäller medlemskap i samebyn är det i första hand samebyn som i praktiken bedömer om en person är same eller ej. Professor Bertil Bengtsson och Jur.dr Christina Allard skriver i ett yttrande över remissen Förslag till Nordisk samekonvention att det med ett traditionellt fastighetsrättsligt synsätt är svårt att komma ifrån att de renskötande samerna genom sitt långvariga bruk av marken förvärvat särskilda rättigheter till mark och naturresurser.⁹³

Professor Bertil Bengtsson skriver i boken Samerätt – en översikt, att renskötselrättens kollektiva inslag vållat vissa problem vid tillämpningen av regeln, såsom när enskilda samebymedlemmar ansökt om ersättning i olika exploateringsärenden. HD har i ersättningsfrågor följt Samefondens tillämpningsrätt och t.ex. vägrat att ge enskilda samer ersättning i vattenmål. En annan förvirring stadgandet i 1 § RNL enligt Bengtsson medför är att det är svårt att finna någon representant som kan föra befolkningens talan.⁹⁴

Paragraferna 11-13 i RNL anger vilka som är renskötselberättigade av dem som renskötselrätten enligt 1 § RNL omfattar. Medlemskap i en sameby är alltså därför en förutsättning för utövande av renskötselrätt. Det finns enligt 11 och 13 §§ RNL två kategorier av medlemmar i en sameby, medlemmar och renskötande medlemmar. Samebyn kan enligt 12 § RNL anta annan same än de som nämnts innan. I praktiken innebär regleringen att samebyns majoritet beslutar om en person som ansöker om medlemskap får det eller inte, men också att det i första hand är samebyn som avgör om en sökande är same eller inte. En avslagen medlemsansökan kan enligt 12 § RNL 2 stycket av den enskilde överklagas till Sametinget för ny prövning. Sametinget skall i sin tur enligt samma paragraf pröva saken om särskilda skäl föreligger för att genom dispens medge den enskilde samebymedlemskap. I specialmotiveringen till 1 § RNL framgår dock att endast den same vars föräldrar, farföräldrar eller morföräldrar som stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri har

⁹² 1 § Rennäringslagen 1971:437 och SOU 2001:101, En ny rennäringspolitik, s. 107 ff.

⁹³ Se yttrande från Luleå tekniska universitet över remissen Förslag till Nordisk samekonvention den 2006-06-01, Dnr 527-06.

⁹⁴ Bengtsson Bertil, Samerätt – en översikt, s. 70-71

renskötselrätt.⁹⁵ De sakkunniga anför i specialmotiveringen att det inte är möjligt att närmare definiera de särskilda skälen för medlemskap eftersom stor hänsyn måste tas till den enskildes personliga förhållanden, och speciellt dennes tidigare sysslande med renskötsel. De anser vidare att dispensmyndigheten, Sametinget i detta fall, i sin prövning bör kunna beakta hur det från rennäringens sida eller från allmän synpunkt finns intresse att uppmuntra eller begränsa tillströmningen av näringsidkare. Det i sig betyder vidare enligt de sakkunniga att stor vikt bör fästas vid uppfattningen hos den för dispensärendet aktuella samebyn.⁹⁶ Risken för att det nödvändiga samarbetet i en sameby försvåras är påtaglig enligt de sakkunniga om en sökande vinner inträde mot majoritetens önskan.⁹⁷

Såvida samebyns stadgar inte säger något annat, behöver inte personen i fråga enligt rekvisiten i RNL på något vis kunna visa tillhörighet till samebyn eller det geografiska området som hör till samebyn. Rekvisiten i 11-13 §§ RNL kräver dock att en medlem deltar i och att en renskötande medlem bedriver renskötsel. I specialmotiveringen till 13 § RNL uttalas det att det har ansetts lämpligt att ha en särskild benämning på medlemmar som driver egen rennäring och att en renskötande medlem är ansvarig för hushållets hela reninnehav i förhållande till samebyn. De sakkunniga har inte velat närmare ange vilka personer som ska anses kunna få statusen renskötande medlem och vilka som endast ska kunna vara medlemmar i en sameby. I specialmotiveringen framgår att betydelsen av begreppet renskötande medlem, eller husbonde, inte får bli alltför snäv eftersom de antar att det vore av värde för samhörighetens och förtroendets skull mellan medlemmarna och arbetet i övrigt inom byn. De sakkunniga har således lämnat för praxisen att definiera dessa begrepp närmare.⁹⁸

Endast samebyn kan enligt 13 § RNL besluta om en enskild ska få statusen renskötande medlem. En renskötande medlem har enligt 59 § RNL rätt att i samebyns stämma rösta om de viktiga frågorna sett ur ett näringsperspektiv, såsom i frågor om samebyns ekonomiska förhållanden.

3.3.3.2 Samebyns ekonomiska förhållanden

Enligt 9 § RNL har samebyn till ändamål att för medlemmarnas gemensamma bästa ombesörja renskötseln inom byns betesområde. Samebyn har enligt samma lagrum ett särskilt ansvar för att renskötseln drives på ekonomiskt bästa sätt. Bakgrunden till att det i regeln talas om renskötseln och för medlemmarnas gemensamma bästa i 9 § RNL är att samebyns ändamål i första hand är att genom samverkan mellan alla ägare av renar inom byns betesområde få till stånd bl.a. ett rationellt utnyttjande av betesmarker och tillgänglig arbetskraft. För detta ändamål bör byn enligt motiveringen ha hand om skötseln av medlemmarnas renar, planera, bygga och underhålla för renskötseln erforderliga gemensamma anläggningar.⁹⁹

Svenska samernas riksförbund, SSR, riktade under 1970-talet kritik mot att samebyns verksamhet skulle begränsas till att endast omfatta renskötsel. De menade att det fanns behov för utrymme för kombinationsnäringar varigenom både renskötande och icke renskötande samer får sin utkomst. De

⁹⁵ Prop. 1971:51, s. 151 f.

⁹⁶ Ibid., s. 153

⁹⁷ Ibid., s. 162

⁹⁸ Ibid., s. 162

⁹⁹ Prop. 1971:51, s. 161

sakkunniga invände dock mot att ett system, som bygger på renbetesrätten, ska kunna omfatta andra aktiviteter än renskötsel.¹⁰⁰

Det ekonomiska ansvaret för samebyns renskötsel är solidariskt och kostnaderna fördelas enligt 40 § RNL mellan de renskötande medlemmarna efter reninnehavet.

42 § i RNL om debitering bland de renskötande medlemmarna stadgar att:

De renskötande medlemmarna debiteras enligt 43 § RNL efter en debiteringslängd som årligen upprättas på stämman. Debiteringslängden bygger på uppgifter de enskildas renantal som de renskötande medlemmarna själva lämnar in från renräkningarna som årligen genomförs.

3.3.3.3 Reglerna för rösträtt

Rösträtten i en sameby är enligt 59 § RNL uppdelad i två olika varianter beroende på frågornas karaktär, en röst per medlem samt en röst per varje påbörjat hundratal renar. I den första varianten, där frågor om utseende av ordförande på byastämman eller av revisor, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen eller ändring av viss föreskrift i stadgarna, har varje myndig medlem en röst. I den andra varianten, enligt vilka alla andra frågor beslutas, bygger principen på att varje påbörjat hundratal renar ger en röst till de renskötande medlemmarna. Den andra varianten innebär med andra ord att en renskötande medlem med 1- 99 st. renar har en röst, en med 100-199 st. renar 2 röster o.s.v. Vidare gäller enligt samma paragraf som stämmans beslut det förslag som får flest röster.

3.3.3.4 Stadgar

Enligt 38 § RNL ska en sameby ha stadgar. Stadgarna förutsätts utöver RNL reglera och utgöra det detaljerade rättesnöret för varje samebys verksamhet. Man kan säga att RNL och stadgarna utgör de enda internreglerande bindande författningarna för en samebys medlemmar.

38 § RNL stadgar att:

Sameby skall antaga stadgar för byn.

Stadgarna skall ange

1. samebyns benämning,
2. den ort inom byns betesområde, där byns styrelse skall ha sitt säte,
3. antalet styrelseledamöter och revisorer, tiden för deras uppdrag och, om suppleanter skall finnas, motsvarande uppgifter beträffande dem,
4. samebyns räkenskapsår,
5. hur ofta ordinarie bystämma skall hållas och tiden för sådan stämma,
6. hur kallelse till bystämma skall ske och andra meddelanden till medlemmarna skall tillställas dem och när föreskrivna kallelseåtgärder senast skall vidtagas,
7. tid för betalning av debiterad förskottslikvid,
8. tid för betalning av belopp som enligt [44 §](#) kommer samebyn eller renskötande medlem till godo,
9. vilka fonder byn skall ha, deras ändamål och hur avsättning till dem skall ske,
10. de närmare föreskrifter om renskötseln som behövs.

Detta betyder att innehållet i stadgarna i de olika samebyarna kan variera mycket, allt från att uppfylla minimikravet enligt RNL till att ha mycket detaljerade stadgar. Enligt Rennäringspolitiska kommitténs (RPK) förslag till ny rennäringslagstiftning bör stadgarna i framtiden också ange ändamålet med samebys verksamhet och verksamhetens art, den insats med vilken varje medlem

¹⁰⁰ Ibid., s. 118

skall delta i samebyn, hur insatsen skall fullgöras samt i vad mån en medlem får delta i samebyn med insats utöver vad han är skyldig att delta med. Det framgår också av RPK:S förslag att en sameby ska kunna ha även andra ändamål enligt vad som framgår av stadgarna.¹⁰¹

3.3.3.5 Högsta renantal och miljöfrågor

År 1996 infördes i RNL för första gången ett miljömål för rennäringen och den återfinns i 65a §. Det kom av att regeringen ansåg att också rennäringen liksom de andra areella näringarna i Sverige skulle omfattas av ett miljömål. Miljömålet har en stor spännvidd och tar sikte på samebyarnas renantal, renarnas betesuttag, hjordsammansättningarna i samebyarna, samebyarnas driftsformer och anläggningar. Alla dessa delar ska enligt RPK anpassas till vad betesmarkerna klarar av och anpassas till bevarandet av den biologiska mångfalden. RPK uttrycker att rennäringens betydelse för upprätthållandet av natur- och kulturmiljövärdena i fjällen är stor, men också att man inte kan bortse från att renskötsel även kan påverka miljön negativt.¹⁰² För de flesta samebyarna är det högsta renantalet angivet i byordningar från mitten av 1940-talet.¹⁰³

3.4 Stödformer som påverkar renskötseln

I efterföljande avsnitt redogör jag mycket kort för två typer av ekonomiska stöd som på olika sätt påverkar renskötseln. Jag kommer i sista kapitlet komma tillbaka till vilka effekter de kan ha för enskilda samt renskötseln i stort.

3.4.1 Miljöersättningar för bevarandet av natur- och kulturmiljöer

Varje medlemsstat inom EU har ett pågående landsbygdsprogram som gäller för perioden 2007-2013. Landsbygdsprogrammets åtgärder finansieras både från EU:s budget och nationellt. Under programperioden satsas totalt 35 miljarder kronor. Det övergripande målet för landsbygdsprogrammet är samma som för den svenska landsbygdspolitiken, det vill säga att främja en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden. Inom ramen för programmet kan samiska företagare ansöka om så kallade miljöersättningar genom Sametinget. Syftet med miljöersättningen som Sametinget hanterar och som utgör ett så kallat rättighetsstöd är att bevara kulturhistoriskt värdefulla miljöer i renskötselområdet, d.v.s. renvallar/rengården och renstängsel som är förknippade med den äldre renskötseln och att bevara områden med höga natur- och kulturvärden i områden präglade av renskötsel på ett sätt som tydliggör och bevarar spåren av samisk tradition, arbete och liv.¹⁰⁴ Sametinget inhämtar yttrande från berörd sameby för att ta reda på om dubbelregistreringar av objekt förekommer mellan två eller fler brukare eftersom många skötselobjekt är mycket näraliggande. Sametinget frågar även samebyarna om stödkraven uppföljs, d.v.s. att sökta objekt inte varit i bruk sedan 1960, att skötselkrav finns och att sökta renstängsel är av naturmaterial. Det finns från Sametingets sida t.ex. inga krav på att de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna i renskötselområdet ska hanteras av ättlingar eller godkännas av ättlingarna till de som historiskt brukat området.¹⁰⁵

¹⁰¹ SOU 2001:101, s. 79 ff.

¹⁰² Ibid., s. 146 ff.

¹⁰³ Bostadsutskottets betänkande 1993/94:BOU11, Anslag till främjande av rennäringen

¹⁰⁴ www.sametinget.se

¹⁰⁵ Skriftlig information från Sametinget den 2009-09-16

3.4.2 Startstöd för nyetablerare

Fysiska personer, d.v.s. enskilda personer, som vill starta renskötsel­företag, har möjlighet att ansöka om ett så kallat startstöd från Sametinget. Syftet med startstödet är att främja en långsiktigt lönsam och konkurrenskraftig rennäring med goda utvecklings­möjligheter. Startstödet är till för att trygga företagarens inkomst under tiden som företaget håller på att etableras. Några av villkoren för att ansökan om startstöd ska beviljas är att personen ska vara yngre än 40 år, att den enskilde ska ha etablerat sig som ägare till ett renskötsel­företag, att samebyn intygar att den enskilde är medlem i samebyn, att den enskilde har relevant yrkeskunskap som motsvarar utbildning på gymnasienivå och att denne aktivt arbetar inom företaget. Det finns ingen lägre gräns för hur lite den enskilde behöver arbeta i företaget för att det ska räknas som att denne arbetar aktivt i företaget. Det ska dock kunna visas att företaget är ekonomiskt bärkraftigt och att företaget kommer att bidra till den enskildes försörjning.¹⁰⁶

3.5 Mål för framtida rennäring­spolitik

Det har under 1990- och 2000-talen genomförts i alla fall 4 stycken stora statliga utredningar som på olika sätt behandlar samefrågor och renskötsel. Utredningen som av regeringen beslutades den 11 september 1997, och som antog namnet Rennäring­spolitiska kommittén (RPK), fick i uppgift att lämna förslag till en ny rennäring­spolitik samt göra en översyn av stödet till bl.a. rennäringen och samisk kultur, rennäring­administrationen och rennäring­slagstiftningen.¹⁰⁷ Kommittén överlämnade i november 2001 sitt betänkande En ny rennäring­spolitik SOU 2001:101 till regeringen.¹⁰⁸ I följande avsnitt redogör jag för några av förslagen RPK lämnade till regeringen.

RPK ställer i sitt betänkande upp tre mål för framtidens rennäring­spolitik, nämligen ett som gäller ekonomi, ett som gäller kultur och ett som gäller miljö/ekologi. Kommittén uttrycker att målen är ömsesidigt beroende av varandra eftersom de samiska näringarna är avgörande för att den samiska kulturen skall kunna fortleva och utvecklas. De är också nödvändiga för de samiska näring­sidkarnas ekonomiska självständighet och oberoende. Samtidigt har de samiska näringarna, liksom varje sektor i samhället, ett ansvar att de allmänna målsättningarna för miljö­politiken uppnås.¹⁰⁹

3.5.1 Ekonomiskt mål

Kommittén uttalar vad gäller det ekonomiska målet att rennäringen har en central plats i den samiska kulturen och att rennäringen skapar sysselsättning i glesbefolkade områden i norra Sverige. Ett av förslagen kommittén lämnar är att förbudet i RNL för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel bör tas bort i framtiden så att andra samer än de som deltar i renskötseln kan bli medlemmar i samebyarna och nyttja renskötsel­rätten som t.ex. grund för sitt näringsliv. Ett av uttalandena från RPK som rör detta, och som kan tyckas vara tvetydigt, är att samer inom den nya föreslagna organisationen å ena sidan kan bedriva även verksamhet som inte har sin grund i renskötsel­rätten, men att samernas möjlighet att utveckla de samiska näringarna å andra sidan också måste ske inom ramen för de rättigheter som renskötsel­rätten innebär. Kommittén lämnar i sitt

¹⁰⁶ www.jbv.se, sök startstöd

¹⁰⁷ Se regeringens dir. 1997:102

¹⁰⁸ SOU 2001:101, s. 3 f.

¹⁰⁹ Ibid., s. 135

förslag också en öppning för varje sameby att avgöra i vilken riktning en sådan utveckling skall gå och med vilka medel. Bakgrunden till RPK:s förslag kan sägas vara att de vill komma ifrån tanken bakom 1971-års RNL, att RNL ska syfta till att bl.a. jämna ut inkomsterna mellan olika renägare genom samebyar med få och ekonomiskt bärkraftigare renskötselföretag, och istället ge möjlighet åt näringsutövarna själva att styra över näringsutvecklingen. PRK anser att statens uppgift ska vara att skapa förutsättningar för en ekonomisk bärkraftig rennäring som effektivt och ansvarsfullt nyttjar sina resurser så att de ger en uthålligt god avkastning, men också skapa förutsättningar för näringsutövarna att öka sina kunskaper om hur näringen kan effektiviseras samt främja en sådan kunskapsutveckling. Vad avser stöd till rennäringen uttalar RPK att det även i fortsättningen finns motiv för staten att stödja rennäringen och att de bör utformas på ett sätt att de stöder samernas egna strävanden att utveckla sin näring och att det skulle innebära att samerna får ökat inflytande över stödets konstruktion.¹¹⁰

3.5.2 Kulturellt mål

Kommittén anser vad gäller det kulturella målet att samernas kultur är en viktig del av den kulturella mångfalden och att renskötelsen, liksom andra traditionella samiska näringar som jakt, fiske och slöjd, är viktiga delar av den samiska kulturen. Kommittén anser vidare att den svenska rennäringen inte bör omfatta endast själva skötseln av renar, utan vara en kultur där djur, människor och natur ingår som viktiga delar. Kommittén anser att renbete, jakt och fiske är viktiga förutsättningar för den samiska gemenskapen och kulturen och att fokus således bör flyttas från renarna till samerna som folk. Till stöd för sitt resonemang uttrycker kommittén att renskötselrätten är en rätt som tillkommer den samiska befolkningen.

Samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar utgör enligt kommittén en grund för främjandet av samisk kultur. RPK föreslår i betänkandet vad gäller renskötselrätten att samebyn som medlemmar skall anta alla samer som kan härleda sitt ursprung från samebyn och att det inte bör var möjligt att vara medlem i mer än en sameby. Vid byastämman skall röstning, som huvudregel, ske så att varje myndig medlem har en röst. Om minst en medlem begär det skall i frågor om renskötsel, jakt och fiske varje medlem ha en röst för varje ren han eller hon innehar.¹¹¹ RPK föreslår också att samerna som långt som möjligt skall ha förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund.¹¹²

RPK:s menar att stöd för deras förslag, som innebär att den samiska kulturen ska bygga på främst renskötselrätten, finns i artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter eftersom artikeln förutsätter att det från samhällets sida ska vidtas åtgärder så att bl.a. samekulturen och de samiska näringarna tryggas.¹¹³

¹¹⁰ SOU 2001:101, s. 143 ff.

¹¹¹ Ibid., s. 193

¹¹² Ibid., s. 137

¹¹³ SOU 2001:101, s. 136 ff.

3.5.3 Miljömål

Miljömålet, eller det ekologiska målet som jag väljer att kalla målet som kommittén avser, innefattar enligt kommittéförslaget att verksamheter som bedrivs med stöd av renskötselrätten i framtiden ska utövas med hänsyn till naturresursernas långsiktiga produktionsförmåga, den biologiska mångfalden, natur- och kulturmiljövärden och värden för friluftslivet.¹¹⁴ Kommittén stödjer förslaget från Sametinget att samebyarna i framtiden ska upprätta så kallade miljöprogram i vilka de kan redovisa bl.a. strategier för hur skador på mark och vegetation ska undvikas och åtgärder för att anpassa renantalet till betestillgången. RPK uttalar att de fått uppfattningen att många samebyar redan idag aktivt är engagerade i arbetet med att se över hur verksamheten kan anpassas bättre till miljön och därigenom bli ekologiskt långsiktigt hållbar.¹¹⁵ RPK diskuterar att ansvaret för att redovisa tillståndet för renbetesmarkerna ska ligga hos respektive sameby och redovisningarna ska ligga till grund för myndighetens tillsyn över resursen. Det slutliga ansvaret för renskötselrättens naturresurser föreslås ligga hos både samebyn och de enskilda.¹¹⁶

Kommittén uttalar att en avreglering av rennäringens interna organisation ökar varje enskild samebys möjligheter att själva skapa en ekologiskt och ekonomiskt hållbar rennäring utifrån sina regionala och naturgivna förutsättningar.¹¹⁷

3.5.4 Förslaget till ny same- och rennäringspolitik

Den 16 september 2009 presenterade regeringen i form av en departementspromemoria delar av sitt förslag som berör framtidens same- och rennäringspolitik. Förslaget har sedan år 2007 arbetats fram till en början av bl.a. Jordbruksdepartementets jurister och senare av en arbetsgrupp med representanter för de fyra allianspartierna. Departementspromemorian kan sägas till ganska stor del bygga på RPK:s förslag i betänkandet En ny rennäringspolitik. Promemorian utgör en del av underlaget för en proposition om rennäring- och samefrågor som planeras till början av 2010. Huvuddragen i promemorian går ut på att samebyn inte bara ska syssla med renskötsel och att även samer med ursprung från samebyn ska kunna bli medlemmar i den. Regeringen uttalar att de vill slopa förbudet i RNL mot annan näringsverksamhet än renskötsel i samebyn eftersom allt färre samer idag kan försörja sig på enbart renskötsel. Rätten att jaga och fiska inom samebyn ska alltså vara begränsad till medlem som bedriver renskötsel med egna renar.¹¹⁸ I kapitel 6 diskuterar jag RPK:s och alliansregeringens förslag närmare samt konsekvenser av dem.

¹¹⁴ Ibid., s. 137

¹¹⁵ Ibid., s. 156 ff.

¹¹⁶ Ibid., s. 157 ff.

¹¹⁷ Ibid., s. 136

¹¹⁸ Ds 2009:40, Vissa samepolitiska frågor

4 Skydd för renskötseln enligt folkrätten

Från ett svenskt renskötselperspektiv är främst FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och Urfolksdeklarationen särskilt intressanta inom folkrätten. I följande avsnitt redogör jag bl.a. vilken status de har samt hur de är intressanta från ett renskötselperspektiv.

4.1 FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

FN:s konvention från 1966 om medborgerliga och mänskliga rättigheter, The International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR, är en konvention som utarbetats inom FN. Sverige har ratificerat ICCPR samt anslutit sig till det fakultativa protokollet, optional protocol, som ger enskilda möjligheter att rikta klagomål gentemot sin stat.

Till konventionen finns knutet en kommitté, The Human Right Committee, härafter kallad HRC. HRC har en rådgivande roll men kan också avgöra tvister mellan stater. HRC:s avgöranden är dock inte bindande. HRC:s rådgivande roll består främst i att de tar fram generella kommentarer till olika artiklar i konventionen.¹¹⁹

Den mest relevanta artikeln renskötare visast sig kunna åberopa gentemot staten är artikel 27 i konventionen. Artikeln stadgar:

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin eller att använda sitt språk.

Ordalydelsen i artikeln stadgar att minoriteter har ett skydd enligt artikeln. Vad gäller kulturbegreppet, är det i förhållande till denna uppsats intressant och ställa sig frågan om samerna kan delas in i flera minoriteter eftersom det finns kulturer också inom den samiska kulturen. Susanne Funderud Skogvang skriver i sin bok *Samerett*, att artikeln måste tolkas på ett sätt att varje enskild etnisk minoritet måste kunna kräva det nödvändiga reella grundlaget som är avgörande för just denna minoritets kulturutövning. Folkrättsgruppen i den norska utredningen från 1984 om samernas rättsställning har i sin behandling av artikeln uttalat att De beste grunner taler etter at begreppet "kultur" oppfattes så vidt at også de materielle sider ved en etnisk minoritets kultur er omfattet av bestemmelsen. Det som dock bör beaktas är som sagt att artikeln ger individuella rättigheter, alltså rättigheter till enskilda individer som hör till en grupp som uppbär ett skydd enligt artikeln.¹²⁰

Innehållet i artikel 27 har under lång tid diskuterats, men osäkerheten kring tolkningen har avtagit efter att HRC kom med generella kommentarer till artikeln. Men även HRC:s praxis kring artikeln visar vilka rättigheter den ger upphov till.¹²¹

I olika avgöranden hos HRC framgår hur kommittén resonerat i fall som rör samiska förhållanden. Det så kallade *Kitok v. Sverige-fallet* (197/1985) indikerar t.ex. att begreppet kultur i artikel 27 omfattar samisk renskötsel.¹²²

¹¹⁹ Se HRC:s generella kommentarer till artiklarna (08/04/94)

¹²⁰ Funderud Susann Skogvang, *Samerett 2*. Utgave, s. 166 ff.

¹²¹ HRC:s generella kommentarer till artikel 27 (08/04/94)

Det har visat sig att artikel 27 ger ett starkare skydd för minoritetsgrupper än vad som framgår av ordalydelsen i artikeln. HRC har betonat att artikel 27 inte tillåter något så kallat proportionalitetstest. Med detta menas att en konkurrerande verksamhet, oavsett vilka fördelar den medför samhället i övrigt, är förbjuden om den omöjliggör för en minoritetsmedlem att fortsätta att utöva sin kultur.¹²³ Staten är t.ex. skyldig att positivt särbehandla minoriteten och kulturvärdet innefattar även ett skydd mot sådana markexploateringar och andra ingrepp i naturen som riskerar att äventyra minoritetens traditionella markanvändning.¹²⁴ Syftet med skyddet i artikel 27 är att säkerställa att den kulturella, religiösa och sociala minoriteten överlever och fortsätter att utvecklas. Detta innebär i stort att staten har skyldighet att ingripa om gränsen för vad minoriteten behöver utstå är överträdd.¹²⁵

4.2 Urfolksdeklarationen

FN:s deklaration om urfolks rättigheter (Urfolksdeklarationen) antogs av Förenta Nationernas Generalförsamling den 13 september 2007. 143 stater röstade för, 4 röstade emot och 11 valde att avstå från att rösta om deklarationen. Sverige, Norge och Finland röstade för den. Det betyder att de har erkänt politiska och moraliska förpliktelser gentemot samerna som folk på ett sätt som urfolksdeklarationen ger uttryck för. Deklarationen innehåller bestämmelser om bl.a. självbestämmande och om skyddet och utvecklingen av kulturella egenarter. Även om den inte till sin form är bindande för staterna, utgör den ett viktigt dokument. FN:s specialrapportör har uttryckt:¹²⁶

The Declaration of the Rights of Indigenous Peoples is the most important of these developments globally, encapsulating as it does the widely shared understanding about the rights of indigenous peoples that has been building over decades on a foundation of previously existing sources of international human rights law.¹²⁷

Urfolksdeklarationens artikel 9, som torde ha direkt koppling till siida-systemet stadgar:

Indigenous Peoples and individuals have the right to belong to an indigenous community or nation, in accordance with the traditions and customs of the community or nation concerned. No discrimination of any kind may arise from the exercise of such a right.

¹²² Se Communication No. 197/1985, Kitok vs. Sweden, views adopted on July 1988

¹²³ SOU 2005:79, s. 61

¹²⁴ HRC:s generella kommentarer till artikel 27 (08/04/94), kommentar nr. 6.1 och avsnitt 7.4.1 i utkastet från oktober 2005 till nordisk samekonvention

¹²⁵ HRC:s generella kommentarer till artikel 27 (08/04/94), kommentarerna nr. 7 och 9

¹²⁶ Skogvang Susann Funderud, Samerett – 2. Utgåva, s. 119 f.

¹²⁷ Ibid.

5 Renskötsel i Norge

Avsnitten om gällande rätt i Norge är av betydelse för detta arbete eftersom renskötseln i de båda länderna fram till år 1751, då gränsen mellan nuvarande Sverige och Norge drogs, i stort var den samma.¹²⁸ Renskötseln idag skrider dessutom på sina håll över den svensk-norska gränsen enligt gammal sedvana. Genom att redogöra för gällande rätt i Norge samt åt vilket håll rättsutvecklingen i Norge går, ges möjlighet att längre fram i arbetet diskutera eventuella skillnader i gällande rätt samt rättsutvecklingen i Sverige respektive Norge.

Den samiska renskötseln i Norge bedrivs i Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag och nordligaste Hedmark fylken och de finns sex renbetesområden i landet som bär samma namn som fylkena. Enligt huvudregeln i reindriftsloven, som är den norska motsvarigheten till rennäringslagen i Sverige, har endast norska medborgare av samisk härkomst rätt att bedriva renskötsel i renskötselområdet. Rätten att bedriva renskötsel är, liksom i Sverige, en bruksrätt som utan hänsyn till vem som äger grunden, omfattar rätt till bl.a. bete, uppehåll samt förflyttningar med ren, jakt och fiske.¹²⁹

I Norge fanns år 2005 ca 200 000 tamrenar i Norge, varav ca 168 000 i renbetesområdet i Finnmark. Rennäringen var i en resursmässig och ekonomisk svår situation under 1980-talet. Ett högt renantal, med följden att betet överutnyttjades, var i färd med att förstöra den ekonomiska grunden inom näringen. Stortinget antog med bakgrund av det år 1993 ett omställningsprogram för näringen med syfte att reducera renantalet och pressen på renbetet. Målet med programmet vara också att styrka rennäringen ekonomiskt, ekologiskt och kulturellt genom att få ner antalet renskötselutövare och driftsenheter, det som i Sverige närmast kan liknas vid rensköttande medlemmar enligt RNL. Omställningen innebar vidare att ge folk som slutade i renskötseln möjlighet att utbilda sig och komma ut arbeten i storsamhället.¹³⁰

Rennäringen är underlagd Landbruksdepartementet, d.v.s. motsvarigheten till Jordbruksdepartementet i Sverige. Rennäringen i Norge har en egen administration med benämningen Reindriftsforvaltningen omfattande ett huvudkontor och sex områdeskontor. Förvaltningen är departementets högra hand i rennäringsfrågor och har ansvaret för förvaltning, vägledning och forskning inom fackområdet renskötsel. Reindriftsforvaltningen leds av reindriftschefen. Reindriftsstyret, eller renskötselstyrelsen, är det högsta politiska organet för renskötseln och utgör ett fackligt rådgivningsorgan åt förvaltningen. Ledamöterna utses av Kungen och Sametinget. I varje utav de sex renbetesområdena finns ett så kallat områdesstyre, eller områdesstyrelse, med ansvar att besluta i renskötsel frågor av regional karaktär, såsom etableringar av driftsenheter i regionens distrikt.¹³¹

Rennäringen i Norge uppbär årligen ett stöd från staten och stödets storlek framgår i den så kallade reindriftsavtalen som förhandlas fram mellan parterna Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) och staten genom Landbruksdepartementet. Genom avtalet förhandlar parterna fram så kallade

¹²⁸ Jebens Otto, Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark

¹²⁹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) – Reindriften i dag

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ www.reindrift.no, den 2009-08-15

renskötselpolitiska åtgärder. Den första reindriftsavtalen ingicks år 1976 och förhandlingarna baseras på renskötselns betydelse, målsättningar för rennäringspolitiken samt avtalets åtgärder. 2008-års förhandlingsresultat, d.v.s. avtalets ekonomiska ram för driftsåren 2009/2010, är 101 milj omer norska kronor och avtalet ska bidra till största möjliga slaktuttag och värdeskapande. Avtalet innehåller för 2009/2010 bl.a. stöd för tidigslakt, kalvslakt och en så kallad produktionspremie som ger stöd i förhållande till driftsenhetens totala inkomster från försäljning av renkött – alltså ju högre inkomster, desto högre stöd.¹³²

NRL, Norske Reindriftssamers Landsforbund, är branschorganisationen för rennärigen i Norge. Enligt NRL:s stadgar är syftet med NRL att främja renskötande samers intressen ekonomiskt, fackligt, socialt och kulturellt. Förbundet ska vidare arbeta för sammanhållning bland de renskötande samerna och för att de renskötande samerna ska styra utvecklingen av rennärigen, så att den bygger på sedvanemässiga rättsuppfattningar och de principer de renskötande samernas verksamhet bygger på. Både renbetesdistrikt och enskilda som är knutna till NRL:s så kallade lokallag kan vara medlemmar av förbundet.¹³³

5.1 Reindriftslovens bestämmelser

Norges riksdag antog år 2007 en ny reindriftslov och ett av skälen till att man genomförde en revidering av den gamla lagen var att den i för stor grad hade en norsk infallsvinkel och att den rent ut sagt inte fungerade på ett tillfredsställande sätt i en renskötselsamisk kontext. Utgångspunkter för arbetet med den nya reindriftsloven kom således att vara att bestämmelserna i lagen måste bygga på kulturen och traditionerna inom renskötseln, att lagens bestämmelser ger grundlag för ett internt självstyre samtidigt som rättssäkerheten för den enskilde utövaren tillvaratas, att ordningen med att många kan äga renar upprätthålls så att de kan behålla sin anknytning till näringen samt att lagens bestämmelser ska bidra till att renskötseln anpassas till naturresursunderlaget den är beroende av.¹³⁴

I motiven till reindriftsloven av 2007 framgår att utvalget föreslog att den tidigare distriktsordningen upprätthålls men att distriktsstyrelsen renodlas som ett privaträttsligt organ. Departementet var enigt i förslaget och uttalade att avsikten var bl.a. att rättssäkerheten och den interna maktfördelningen skulle i vara tas på ett tillfredsställande sätt. Departementet uttalade också att den praktiska betydelsen av bestämmelserna skulle komma att variera beroende på vilken typ av distrikt det är tal om. I distrikt med många siidor antogs processen bli mer komplicerad.¹³⁵

Med dessa utgångspunkter ska enligt 1 § reindriftsloven renskötseln ges bärkraftiga ekologiska, ekonomiska och kulturella förutsättningar. I Norge bär enligt samma paragraf den renskötande befolkningen genom samisk kultur, sedvana och samiska traditioner upp rätten att bedriva renskötsel. För att en enskild ska ha renskötselrätt eller rätt att äga renar inom det samiska renskötselområdet krävs att antingen en av föräldrarna eller mor- eller farföräldrarna haft renskötsel

¹³² St.prp.nr. 76 (2008-2009), Om reindriftsavtalen 2009/2010 og om endringer i stadsbudsjettet for 2009 mm., s. 1 ff.

¹³³ Vedtekter for Norske Reindriftssamer Landsforbund, Vedtatt på landsmötet 28-30 juni 1978, sist revidert på landsmötet 2005.

¹³⁴ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007)

¹³⁵ Ibid., s 41-42

som sin huvudsakliga näring.¹³⁶ Renskötseln i Norge skall enligt 1 § reindriftsloven bevaras i egenskap av en viktig grund för den samiska kulturen och samhällslivet. Den norska lagen ska bidra till att säkerställa renbetesmarkerna i det samiska renskötselområdet i egenskap av det viktigaste resursunderlaget för renskötseln.¹³⁷ Endast personer som har rätt till renmärke har enligt 9 § 1 stycket reindriftsloven rätt att äga ren i det samiska renbetesområdet och renen skall enligt samma paragraf ingå i en så kallad siidaandel¹³⁸ eller samordnad rekryteringsenhet. En siidaandel utgör enligt 10 § 1 stycket reindriftsloven en enskild person eller en familjegrupp som bedriver renskötsel under ledning av en person, makar eller sambor. Vid beslut om vem som ska utgöra ledare för siidaandelen, ska hänsyn enligt 11 § 4 stycket reindriftsloven tas hänsyn till arbetsinsatsen i siidan, den sökandes/de sökandes livsförhållande samt ändamålet med reindriftsloven. Åren 2006/2007 fanns i Norge totalt 556 siidaandelar fördelade över 2 936 distriktsmedlemmar. Av dessa fanns 403 siidaandelar och 2 200 medlemmar i Finnmark¹³⁹.

Det är enligt 10 § 2 stycket reindriftsloven upp till ledaren av siidaandelen att bestämma vem som får äga renar i siidaandelen och dennes/dessas renantal. I Norge är alla siidaandelar registrerade hos områdesstyret. Vid ansökan hos enskild /gift par/sambor om etablering av ny siidaandel, måste ledarna av siidaandelarna inom ett distrikt enligt 11 § 2 stycket reindriftsloven vara eniga om en eventuell etablering. Nyetablering av siidaandel får inte enligt samma paragraf hota möjligheten för siidan att bedriva en ekologisk, ekonomisk och kulturell bärkraftig renskötsel. En siida i sin tur består enligt 51 § reindriftsloven av en grupp renägare som bedriver renskötsel gemensamt på bestämda arealer. Det finns enligt samma paragraf både sommar- och vintersiidor. Vid etablering av ny siidaandel måste hänsyn tas till att siidans totala renantal inte får överskrida det beslutade renantalet för siidan. Den slutliga avgörelsen om siidaandel får etableras gör områdesstyret enligt 11 § 5 stycket reindriftsloven. Områdesstyret ska enligt samma paragraf kontrollera att villkoren för etableringen är uppfyllda och att etableringen inte hotar grunden för att bedriva en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt bärkraftig renskötsel i siidan. Områdesstyret kan avslå ansökan om etablering om siidaandelens genomsnittliga renantal blir under 250 renar beräknat i förhållande till det fastsatta övre renantalet för siidan.¹⁴⁰

Varje distrikt skall ha en distriktskassa och varje siidaandel skall årligen betala ett bidrag till kassan. Pengarna i kassan ska användas till att täcka arvoden till distriktsstyrelsens medlemmar samt kostnader som hör till administreringen av distriktet. Storleken på bidraget fastställs av distriktets årsmöte och beräknas för varje siidaandel utifrån dess totala renantal. Beslut om bidragets storlek kan överklagas till områdesstyrelsen.¹⁴¹

Varje distrikt ska enligt 57 § reindriftsloven ha bruksregler för förvaltningen och användandet av distriktets resurser. Reglerna utarbetas enligt 58 § reindriftsloven av distriktsstyrelsen och godkänns av områdesstyrelsen. Reglerna ska enligt 57 § reindriftsloven säkra ett ekologiskt bärkraftigt nyttjande av distriktets betesresurser och de ska innehålla närmare regler om bl.a. betesbruk, renantal, fördelning av arbetsinsatser och investeringar och annat som anses vara viktigt att reglera.

¹³⁶ Ström Bull Kirsti, Studier i reindriftsrett, s. 23

¹³⁷ 1 § Lov om reindrift (reindriftsloven)

¹³⁸ Enligt den gamla reindriftsloven kallad för driftsenhet.

¹³⁹ Reindriftsförvaltningen 2008, Resursregnskap för reindriftsnäringen, reindriftsåret 2006/2007

¹⁴⁰ Lov om reindrift (reindriftsloven)

¹⁴¹ 46 § Lov om reindrift (reindriftsloven)

Vad gäller renantalet, ska enligt 60 § reindriftsloven ett högsta renantal fastställas för varje sommarsiida utifrån det betesunderlaget siidan disponerar. Om det finns behov för att få till ett försvarligt bruk av vinterbetet, kan det också fastställas ett övre renantal för vintersiidorna.

6 Diskussion och slutsatser

Jag ska i detta kapitel, med utgångspunkt i främst några utvalda bestämmelser i RNL och förslag till framtida bestämmelser om renskötsel, belysa, analysera och diskutera vilka samebyinterna situationer associationsformen samebyn kan ge och ger upphov till och vilka konsekvenser det kan ha på både enskilda renskötarens bärkraft och förutsättningarna att bevara och utveckla renskötelsen på ett bärkraftigt sätt. Det finns inte i Sverige mycket skrivet om frågorna jag behandlar i detta arbete. Jag har inte kommit fram till vad det beror på, men kanske kan orsaker till detta vara att kunskapen om samebyinterna angelägenheter är minimal, som nog kommer av att insynen i frågorna är begränsad och att renskötare, som utgör en minoritet i en minoritet, har svårt att göra sina röster hörda om detta. Det kan också bero på att rennäring- och samepolitiska frågor, precis som alliansregeringens arbetsgrupp för frågorna uttryckte den 16 september 2009 i ett pressmeddelande, i många fall är komplicerade vilket också decennier av utredningar utan konkreta resultat är exempel på. Det kan vara fullt förståeligt att folk utanför renskötelsen och utan mycket detaljerade renskötselkunskaper, och då främst med tanke på den bristfälliga dokumentationen om samebyinterna angelägenheter i kombination med det faktum att renskötelsen är av en mycket speciell natur, kan tycka att renskötsel frågor är komplicerade. Det som kan tyckas vara mindre förståeligt är däremot att sådan eventuell bristfällig kunskap kan få ligga till grund för lagstiftningsarbeten som rör samiska renskötsel förhållanden.

Kapitlet belyser således många outredda men juridiskt intressanta frågor av både detaljerad och övergripande karaktär. Min avsikt har inte varit att ge svar på frågorna, utan främst belysa, analysera och diskutera olika regleringar. För att underlätta för läsaren, presenterar jag kapitlet i tre huvudsteg, där jag i den första går in på vilka samebyinterna situationer gällande rätt ger upphov till och vilka konsekvenser det kan ha för främst enskilda renskötarens bärkraft. Jag belyser också översiktligt principerna i siida-systemet bygger på och diskuterar dessa i förhållande till RNL. I den andra studerar jag vilka konsekvenser förslagen till framtida rennäringspolitik kan ha på enskilda renskötarens bärkraft och förutsättningarna att bevara och utveckla renskötelsen på ett bärkraftigt sätt. I denna del jämför jag förslagen med norsk rennäringspolitik. Som tredje steg presenterar jag mina slutsatser och pekar på förslag på frågor för t.ex. lagstiftaren och andra berörda att uppmärksamma i arbetet med framtidens lagstiftning för renskötelsen.

6.1 Intern organisering inom renskötelsen

Eftersom jag studerat vilka samebyinterna situationer lagstiftningen ger upphov till och vilka konsekvenser den kan ha på främst enskilda renskötarens bärkraft men också renskötelsen i stort, är det av vikt att analysera vilka principer som styr den interna organiseringen inom renskötelsen och samebyn som associationsform. Det är trots allt bestämmelserna om samebyn som idag närmast anger de organisatoriska och, i högsta grad också, ekonomiska förutsättningarna för enskilda inom renskötelsen. Detta i sin tur påverkar bl.a. den sociala kulturen inom samebyarna och betesmarkernas användning.

6.1.1 Samebyns nuvarande associationsform - en konstruktion

I de statliga utredningsmaterialen framgår att samebyns associationsform är en konstruktion, och i sin helhet liknar den inte någon av de kända associationsrättsliga formerna som finns representerade i Sverige. I bl.a. motiven till RNL uttalar dock att den närmast är att jämföra med formen för

ekonomiska föreningar. Men vissa andra likheter finns med aktiebolag samt enskilda firmor och handelsbolag.

- Vid en jämförelse av RNL och Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar (FL) framgår att FL, till skillnad från RNL, på ett mycket mer detaljerat sätt reglerar ekonomiska föreningar. Likheter mellan ekonomiska föreningar och samebyn består i att båda utgör en sammanslutning som företräder sina medlemmar. Men det finns också betydande skillnader mellan ekonomiska föreningar och samebyar som mycket sällan nämns, såsom vad gäller medlemmarnas förhållande till varandra. I ekonomiska föreningar konkurrerar inte medlemmarna med varandra inom den verksamhet föreningen avser, vilket renskötande medlemmar i samebyar däremot gör. Renskötare förutsätts inom samebyassociationen alltså både samarbeta om resurser i egenskap av medlemmar och konkurrera om de samma resurserna i egenskap av renskötsel­företagare. Det som torde utgöra en av de största skillnaderna mellan ekonomisk förening och samebyn är att egendomen i en ekonomisk förening ägs av medlemmarna gemensamt medan egendomen som finns inom samebyarna, renarna, utgör privat egendom. De grundläggande principerna som gäller för ekonomiska föreningar kan inte heller appliceras vad gäller t.ex. insats till och utdelning av vinst från föreningen. I en ekonomisk förening är insatserna frivilliga och beroende av om den enskilde väljer att nyttja föreningens tjänster eller inte. Insatserna är i de fallen proportionella i förhållande till hur mycket den enskilde nyttjar föreningen. Enskild som bedriver renskötsel är däremot tvingad att tillhöra en sameby. En sameby­medlem har alltså inte möjligheten att, såsom medlem i en ekonomisk förening, välja i vilken grad denne vill vara delaktig i samebyn. En enskilds insatser till samebyn beslutas av samebymajoriteten, och alltså inte av den enskilde själv.
- Samebyn liknar ett aktiebolag på så vis att renskötsel­företagarens renantal påverkar dennes inflytande i organisationen - ju mer renar företagaren har, desto mer röster har denne i byastämman. Men bolagsprincipen används inte fullt ut i samebyn då endast varje påbörjat hundratal renar ger en röst åt renskötsel­företagaren. För att mer likna aktiebolagslagens regler om röstning, måste istället varje ren ge en röst.
- Samebyn liknar associationsformerna enskild firma och handelsbolag på så vis att de enskilda renskötsel­företagarna har ett personligt ansvar för organisationen. I samebyn är de renskötande medlemmarna, d.v.s. renskötsel­företagarna, precis som i enskilda firmor och handelsbolag, personligen ansvariga för samebyorganisationens verksamhet. I samebyn utövas detta ansvar genom det solidariska ansvaret som enligt 44 § RNL åligger de renskötande medlemmarna/ renskötsel­företagarna. Medlemmarna har samtidigt också ansvar över de egna renskötsel­företagen i egenskap av småföretagare.

6.1.1.1 Konsekvenser av en associationskonstruktion

Rennäringslagen kan mot bl.a. denna bakgrund sägas vara en diskutabel lagstiftning med en mycket säregen form. Det finns som sagt anledning att fråga sig vilka konsekvenser det ur olika synvinklar kan ha för den enskilde renskötaren och renskötelsen i stort. En enskild renskötare i en sameby är alltså enligt RNL både en medlem och en enskild företagare i en konstruerad sammanslutning med ekonomiskt ansvar för både den egna näringsverksamheten och samebyns verksamhet med små möjligheter att själv bestämma över t.ex. den egna insatsen. Nämnas kan att ansvaret enligt 40-44 §§

RNL i motsats till bl.a. handelsbolag inte är ett ansvar direkt mot borgenärer utan närmast ett internt ansvar. Det är hur som helst inte osannolikt att situationer som bestämmelserna ger upphov till, öppnar upp för olika problem inom organisationen. I efterföljande avsnitt avser jag därför närmare gå in på vilka situationer RNL kan ge upphov till och vilka konsekvenser det kan ha.

6.1.2 RNL:s bestämmelser i praktiken

Jag kommer i efterföljande avsnitt illustrera situationer bestämmelser i RNL kan ge och ger upphov till och vilka konsekvenser det kan ha för främst enskildas bärkraft. Jag avser att genom en fiktiv by kallad Sameby X, illustrera hur rösterna mellan de renskötande medlemmarna fördelas. Uppgifterna om Sameby X är däremot hämtade från verkligheten.

När man talar om samebyinterna frågor är det viktigt att komma ihåg att de inte kan generaliseras eftersom förutsättningar skiljer sig åt vad gäller t.ex. samebyarnas antal renskötande medlemmar och medlemmar, renantal per renskötande medlem, inställning till siida-gränser, principer för den praktiska renskötseln och intresseprioriteringar inom samebyn baserat på majoritetens vilja.

6.1.2.1 Samebymedlemskap och rösträttsprincipen

En medlems rätt att delta i beslut om samebyns angelägenheter utövas enligt 58 § RNL på bystämmen. Besluten kan handla om allt från vilka som får medlemskap i samebyn, hur man ska organisera den praktiska renskötseln inom samebyn till hur pengarna i samebyns kassa ska användas. Rösträtten i samebyn bygger enligt 59 § RNL på principen att varje påbörjat hundratal renar ger en röst till de renskötande medlemmarna. Exempelvis ger 1-99 renar en röst åt en renskötande medlem, 100-199 renar två röster o.s.v. Alliansregeringens förslag på rösträtt bygger däremot på att varje ren ger en röst. Gällande rösträttsprincip gör det i praktiken möjligt för många renskötande medlemmar med få renar och likadana intressen att i en sameby tillsammans skaffa sig beslutsmajoritet över renskötande medlemmar med större renantal (som har renskötsel som sin huvudsakliga verksamhet) och andra intressen. Av Sameby X:s ca 75 renskötande medlemmar, som enligt RNL har rätt att rösta om samebyns ekonomiska förhållanden, har t.ex. drygt 6 % över 500 renar. Hela fördelningen av renantalet mellan de renskötande medlemmarna i Sameby X finns presenterad i en tabell i avsnitt 3.2.2. Analysen av Sameby X:s renlängd tyder på att denna situation inte förändras i någon större grad med föreslagen princip där varje ren ger en röst. Jag kommer i nästa avsnitt in på varför det kan vara av vikt att de som har renskötsel som sin huvudsakliga verksamhet i första hand har möjlighet att styra över renskötseln och inte minst att de själva får bestämma över sin privata egendom.

Skillnaden mellan små och stora renskötsel företag kan i beslutssammanhang handla om allt från hur man vill genomföra den praktiska renskötseln till vad man ska använda pengarna i samebyns kassa till. I det praktiska renskötsel arbetet kan skillnaderna mellan dessa bestå i intresse och möjlighet att bedriva renskötsel. Få renar innebär mindre möjlighet att leva på renskötsel. Det är alltså inte osannolikt att renskötare med renantal, som möjliggör att de kan hämta sin huvudsakliga inkomst från renskötseln, kan ägna mycket mer tid åt det praktiska renskötsel arbetet än renskötare med små renantal som för sin försörjning i olika grad måste söka sig till främst andra arbeten. Det är inte heller osannolikt att ett arbete utanför renskötseln faktiskt begränsar möjligheten att delta i det praktiska renskötsel arbetet och att ett lågt renantal minskar intresset att satsa ekonomiska resurser på renskötseln och dela på utgifter som egentligen borde tillhöra också dem. Ett begränsat deltagande i renskötsel arbetet innebär vidare med stor sannolikhet att kunskapen minskar om vad

som på kort och lång sikt vore mest ändamålsenligt för renskötseln. Det som kan tänkas ha en koppling till detta är att det inte i RNL finns någon reglering om hur mycket renar en enskild renskötande medlem i samebyn minst bör ha för att t.ex. anses kunna ha potential att bedriva en ekonomiskt bärkraftig renskötsel. Däremot stadgar 35 § RNL att samebyn får besluta om hur mycket renar varje enskild medlem högst får ha.

6.1.2.2 Renräkningen

De enskildas renantal i samebyarna bygger på årligen återkommande renräkningar. I praktiken betyder det att varje renskötande medlem själv till byastämman lämnar in uppgifter om vilket renantal som ingår i dennes företag. Byastämman godkänner eller förkastar därefter uppgifterna som de enskilda företagen lämnat. RNL ger inte, trots renantalets betydelse i samebyorganisationen i egenskap av röstfördelare och debiteringsunderlag, förutsättningar för att renräkningen i praktiken ska vara opartisk och på andra sätt rättvis. Länsstyrelsen kan enligt 66 a § RNL utse någon att närvara vid renräkningen. Vidare kan en enskild medlem hos Länsstyrelsen enligt 66 § RNL begära om en extra renräkning om denne gör sannolikt att renantalet från den ordinarie renräkningen är felaktigt och om kostnaden för en extra räkning inte är oskäligt hög i förhållande till betydelsen rättningen har för den enskilde. Kostnaderna för en utförd extra renräkning fördelas enligt 67 § RNL mellan den som begärt räkningen och samebyn efter vad länsstyrelsen finner skäligt. I praktiken innebär de två sistnämnda stadgandena att en person, som försökt få till en rättvis grund att fördela bl.a. röster och debiteringar utifrån, oavsett resultat, kan straffas genom att bli tvingad att betala för den extra räkningen. Jag har svårt att tänka mig att en enskild företagare med tanke på vad regleringen kan tänkas medföra och eventuell påfrestande situation som i övrigt kan uppstå, väljer att begära en extra räkning. Inte heller kan en extra räkning, p.g.a. rösträkningens uppbyggnad, garantera att renantalet blir det riktiga i slutändan.

6.1.2.3 Ekonomiska förhållanden

Enligt 40 § RNL fördelas kostnaderna i samebyn mellan de renskötande medlemmarna eller renskötsel-företagarna efter reninnehavet. De renskötande medlemmarna ska enligt 42 § RNL förskottera medel som behövs för renskötseln och styrelsen utdebiterar sådana medel på grundval av debiteringslängd. Debiteringslängden bygger på vad som kan anses vara skäligt med hänsyn till en företagares reninnehav och omfattningen av det arbete som denne och dennes husfolk kan antas komma att utföra för byn under räkenskapsåret. Enligt 44 § RNL fördelas en samebys kostnader för renskötseln slutligt mellan de renskötande medlemmarna för varje räkenskapsår. Min studie tyder på att det inte verkar finnas någon bestämmelse som tar hänsyn till och fördelar de kostnader som enskilda renskötsel-företagare lägger ut för att sköta om samebyns renar. Det kan ha en negativ ekonomisk konsekvens för enskilda renskötsel-företagare som deltar i det dagliga renskötsel-arbetet och ofrivilligt kan belastas ekonomiskt för skötsel av renar som hör till renskötande medlemmar som inte har möjlighet eller intresserar sig för att ta hand om sina renar.

Renskötsel-företagaren är enligt 40 § RNL genom sitt samebymedlemskap, som ju fordras för att kunna bedriva renskötsel, tvingad att solidariskt efter sitt renantal svara för kostnader inom samebyn. Det har heller alltså ingen betydelse om den enskilde företagaren anser att kostnaderna samebyn tar beslut om är relevanta för renskötseln denne bedriver eller inte. I RNL finns ingen bestämmelse som skyddar enskilda renskötsel-företagare, speciellt då de ingår i en samebyminoritet, från att tvingas betala kostnader som egentligen inte hör till dem. 40 § i RNL stadgar att om samebyn beslutar det får kostnad som ej avser alla renskötande medlemmar fördelas mellan ägarna till de

renar på vilka kostnaden belöper i förhållande till innehavet av dessa renar. Detta betyder att enskild kan gå fri från kostnader som ej tillhör denna endast om samebyn beslutar så. Om majoriteten ser fördelar med att alla renägare betalar, trots att alla inte kan sägas beröras av kostnaderna, tvingas alltså alla renägare ändå vara med och betala kostnaderna. RNL:s bestämmelser om rösträtt och ekonomiska förhållanden kan i praktiken och som jag redan påtalat, alltså innebära att renskötsel­företagare med små renantal tillsammans beslutar om samebykostnader som renskötsel­företagare med högre renantal måste betala för. I vanliga fall har småföretagare möjligheten att, inom lagens ramar, sköta sin ekonomi efter eget tycke. Här ligger renskötsel­företagares ekonomi i slutändan till stor del däremot i händerna på samebyns majoritet. Märk väl att en renskötande medlem i praktiken bedriver sitt renskötsel­företag med sin privata egendom som insats, såvida denne inte bedriver renskötsel­företaget i t.ex. aktiebolagsform.

Det som också har stor betydelse i sammanhanget är huruvida begreppen medlemmarnas gemensamma bästa och renskötsel i t.ex. 9 § RNL och tolkas av samebyn. I några av mig studerade besvärshandlingar¹⁴², i vilka enskilda anfört besvär mot samebybeslut, framgår att begreppet medlemmarnas gemensamma bästa i praktiken tenderar att innebära att renskötseln bedrivs på ett sätt som samebymajoriteten beslutar. Begreppet renskötsel visar sig omfatta också aktiviteter som inte utgör eller kan sägas ha direkt koppling till praktiskt renskötselarbete. Ett exempel på en verksamhet som en sameby bekostat är resor och logi för intresserade i samband med ett större meningsyttrande. Alla verksamheter som bekostas av en sameby har en koppling till 9 § RNL eftersom det stadgandet kan sägas utgöra den yttre ramen för vad samebyn kan företa sig. En vid tolkning av begreppet renskötsel i kombination med att kostnaderna fördelas mellan de renskötande medlemmarna efter reninnehavet, kan alltså i praktiken också innebära stor ekonomisk osäkerhet och oförutsägbarhet för enskilda renskötsel­företagare.

Sammantaget tenderar bestämmelserna i RNL ge upphov till något som på många sätt liknar kartellbildningar. Kartellerna, som jag fortsättningsvis väljer att kalla företeelsen, innebär att renskötsel­företagare i en sameby går ihop för att främja intressen som t.ex. inte kommer alla renskötande medlemmar till godo. Det i sig torde innebära att lika förutsättningar för konkurrens mellan renskötsel­företagare kan rubbas. Om det finns kartellbildningar inom en sameby som har röstmajoritet på byastämman, kan de få stora negativa konsekvenser för dem som har andra intressen. Det torde kunna röra sig om beslut som innebär bl.a. att a) en enskild inte får sitt renantal godkänt, b) stadgar och vägledande principer inte tas fram som kan sägas gynna enskildas bärkraft och renskötseln i stort, c) balans mellan renantal och områdenas ekologiska förutsättningar motverkas, d) märkning av kalvar - som utgör en del av den ekonomiska avkastningen för en renskötsel­företagare - inte genomförs på ett ändamålsenligt sätt eller på andra sätt som tillvaratar enskildas möjligheter att få sina kalvar märkta och e) att medel i samebyns kassa används på ett sätt som inte kan sägas gynna alla renskötande medlemmar i samebyn o.s.v.

6.1.2.4 Rättigheter och ansvar skjuts över till samebyn

I detta avsnitt belyser jag utifrån två exempel, en lagstiftning och ett tämligen nyligen fattat beslut, hur rättigheter och ansvar skjuts över från enskilda till samebykollektivet, och vilka konsekvenser det kan tänkas ha på t.ex. enskildas ekonomi och inte minst rättigheter. Jag väljer att avidentifiera

¹⁴² Avidentifierade besvärshandlingar från 2000-talet som rör samebyinterna angelägenheter.

exemplen eftersom jag anser att det är viktigare att belysa principer och effekter än att redogöra för något annat.

Enligt 4 § Viltskadeförordningen lämnar Sametinget utan ansökan rovdjursersättning till samebyn. Samebyn behåller sedan ersättningen helt, delvis eller inte alls.¹⁴³ I de senare två fallen delas ersättningen av samebyn ut till renägarna delvis eller helt och hållet. Om samebyns behåller ersättningen, är det i princip upp till främst samebyns majoritet att besluta vad ersättningen ska användas till. En sådan praxis kan på ett negativt sätt påverka den enskilda renägarens ekonomi eftersom det kan finnas risker för att ersättningen inte alls eller endast till liten del kommer den skadelidande till godo. Det torde mot denna bakgrund finnas all anledning att fråga sig om bestämmelser, som möjliggör denna typ av förvaltning av rovdjursersättningen¹⁴⁴, verkligen står i linje med t.ex. artikel 1 i Europakonventionens första tilläggsprotokoll om skyddet av privat egendom och egendomsskyddet i RF 2:18. I t.ex. Norge betalas motsvarande ersättning till siidaandelarna efter ansökan om rätt till ersättning för förluster och merarbete när tamren/-ar dödas eller skadas av rovdjur.¹⁴⁵

För att illustrera ett vanligt förhållningssätt bland externa aktörer till händelser som kan kopplas till renskötseln inom en sameby och vilka konsekvenser det kan få för enskilda inom samma sameby, väljer jag att referera till ett beslut som en norsk kommun tog för ett tag sedan. I detta fall beslutade kommunen att aktuell sameby inom en given tidsfrist skulle riva några enligt kommunen lagstridigt uppförda privatägda stugor. I kommunens beslut framgår att om de privatägda stugorna inte rivs, kommer samebyn efter tidsfristen bötläggas med tusentals kronor per dygn.¹⁴⁶ Effekten av beslutet är i praktiken att alla samebyns medlemmar tvingas ta ansvar och betala för enstaka medlemmars handlande.

6.1.2.5 Ekonomiskt stöd som påverkar renskötseln

Jag har ansett att det är viktigt att också kort belysa och diskutera två ekonomiska stöd som direkt kan påverka förutsättningarna inom renskötseln. Speciellt viktigt torde det vara eftersom stöden inte visat sig ha utvärderats. Det ena är startstöd till enskilda samebymedlemmar för inköp av livrenar och det andra är stöd för bevarande av kulturmiljöer och båda handläggs av Sametinget.

Startstödet kan som tidigare sagts sökas av fysiska personer, d.v.s. enskilda personer, som vill starta renskötselföretag. Syftet med startstödet är att främja en långsiktigt lönsam och konkurrenskraftig rennäring med goda utvecklingsmöjligheter. Startstödet är till för att trygga företagarens inkomst under tiden som företaget håller på att etableras. Sametingets praxis är att i handläggningen av startstöd inhämta yttrande från berörd sameby huruvida sökande aktivt deltar i renskötseln samt uppfyller kravet på tillräckliga yrkeskunskaper och yrkesskicklighet inom rennäringen. Samebyn ska också yttra sig om den godkänner en enskilds etablering av ett renskötselföretag. Det är inte osannolikt att samebyns möjlighet att bedöma om t.ex. en enskild har tillräckliga yrkeskunskaper och yrkesskicklighet inom rennäringen innebär en rättsosäkerhet för den enskilde bl.a. eftersom det inte finns någon uttalad eller känd ordning för samebyn att kunna bedöma sådana saker. Vidare kan man diskutera vilken egentlig legitimitet samebyn faktiskt har att göra detta i förhållande till t.ex.

¹⁴³ Uppgifter hämtade från avidentifierad besvärshandling om samebys hantering av rovdjursersättning.

¹⁴⁴ Rovdjursersättningen torde i grund och botten utgöra ersättning för enskildas förlust av egendom till rovdjur

¹⁴⁵ 3 § 2001-05-04 nr 468: Forskrift om erstatning for tap og følgekostnader når tamrein blir drept eller skadet av rovvilt

¹⁴⁶ Avidentifierat beslut.

upparbetade privaträttsliga rättigheter till ett visst geografiskt område. En annan fråga som torde vara aktuell i sammanhanget är om och hur bärkraften sammantaget i samebyn tas tillvara i handläggningen. En sameby kan i praktiken, för att t.ex. slippa hantera dessa inte helt enkla frågorna, ha en liberal hållning till etablering av renskötsel företag utan hänsyn till t.ex. traditionell markanvändning och balans mellan antalet renskötsel företag och renar i förhållande till de ekologiska förutsättningarna.

Stöd för bevarande av kulturmiljöer kan sökas av samiska företagare för att främja, bevara och synliggöra det samiska kulturarvet, såsom genom bevarande av renvallar/rengården och renstängsel som är förknippade med den äldre renskötseln. På Jordbruksverkets hemsida finns en sökmotor¹⁴⁷ där uppgifter om kulturmiljöstödmottagare finns. Min sökning på hemsidan visar att ett stort antal renskötsel företagare med varierande storlekar beviljats stöd. Stödbeloppen tyder vidare på att det för vissa renskötsel företagare utgör en rejäl inkomstförstärkning. Inkomstförstärkningseffekten är enligt Sametinget en effekt som Jordbruksverket, som i Sverige har ansvaret för stödet, inte förutsåg.¹⁴⁸ Min undersökning om stödet tyder också på att det t.ex. inte finns krav på att eller att det annars diskuteras att stödmottagare bör vara ättlingar till objekten eller att ättlingarna ska ha gett sitt godkännande till stödåtgärderna.

Det torde, trots stödets kortsiktiga positiva ekonomiska effekter för enskilda, finnas anledning att utvärdera stödets långsiktiga konsekvenser för renskötseln på djupet, såsom hur stöden påverkar hjordstrukturer och hur renbetesmarkerna sammantaget används, men också hur kulturminnena hanteras. Det är inte osannolikt att olika typer av stödsystem på längre sikt medför stora och negativa strukturella förändringar och att stöden, som på kort sikt kompenserar de negativa förändringarna, får enskilda att blunda för eller inte uppmärksamma de negativa konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv.

I Norge finns två stora stödsystem med direkt koppling till renskötseln. Det ena regleras i den årligt förhandlade reindriftsavtalen i vilken stöden är kopplade till olika politiska mål genom produktionen. Det andra utgör det så kallade verdiskapningsprogrammet för ren som organisationen Innovasjon Norge förvaltar. Viktiga delmål i programmet är bl.a. att bidra till att renägare ges möjligheter till att öka sina förtjänster genom att de själva får ansvaret för värdeskapningen.¹⁴⁹ Uppgifter från Innovasjon Norge tyder på att programmet haft stora positiva effekter för rennäringen i Norge på både individ och högre nivå bl.a. eftersom prisutvecklingen för renprodukter generellt sett stigit efter att programmet startades. En annan effekt av värdeskapningsprogrammet är att det från ekonomisk synpunkt inte finns samma behov för att öka renantalen hos aktörerna eftersom programmet bygger på att varje enskild ren ska generera mer pengar.¹⁵⁰

6.2 Siida-systemet

Siidan representerar den enhet inom vilken renskötseln traditionellt har organiserat sig. En siida kan som nämnts tidigare kortfattat sägas bestå av ett antal hushåll med personer som tillsammans arbetar med renar i ett visst geografiskt område. I siidan är släktskapsförbindelser och tillhörighet till

¹⁴⁷ <http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtilllandsbygden/sokmottagareavstod.html> (2009-09-20)

¹⁴⁸ Skriftlig korrespondens med Sametinget om stödet, september 2009.

¹⁴⁹ <http://www.innovasjon norge.no/Satsinger/Landbruk/Verdiskaping-rein/> (2009-09-22)

¹⁵⁰ Uppgifter från Verdiskaping rein, Innovasjon Norge, September 2009

ett visst betesområde av central betydelse. Också situationsbestämt ledarskap och flexibilitet är viktigt för en siida. Dessa så kallade grundläggande principer ingår i något som jag valt att kalla för siida-systemet. Principerna var, enligt litteratur jag studerat, centrala i varje fall i det geografiska området där man idag hittar Sveriges nordligaste samebyar samt renbetesdistrikten i inre Finnmark.

Nedan följer en översiktlig jämförelse av a) siida-systemets och b) sameby-systemets principer om geografiska gränser, storleken på enheten och hur beslut tas.

	Siida-systemet	Sameby-systemet
Geografiska gränser	Definierade geografiska gränser på siida-nivå. Gränserna bygger i första hand på ärftlig tillhörighet till området.	Renskötselområdet är enligt RNL uppdelat mellan samebyar. Det finns för samebymedlemskap inget krav på ärftlig tillhörighet till ett visst område innanför samebyn. Inte heller fordrar möjligheten att kunna bedriva renskötsel tillhörighet till ett visst område inom samebyn.
Storlek	En siidas storlek bygger på balans mellan antalet hushåll, antalet renar och de ekologiska förutsättningarna i de geografiska området siidan disponerar. Bl.a. ärftlighet till området och flexibilitet är av central betydelse. Siidans storlek anpassas till balansen och kan variera ganska mycket. Renskötarnas strävan efter balans kan med andra ord sägas utgöra en slags själv-kontrollerande funktion.	Samebyarna har beslutade högsta renantal. En samebys storlek kan variera allt från några tiotal till flera hundra medlemmar. Sociala relationer kan i sameby-systemet ha stor betydelse för möjligheten att beviljas medlemskap i en sameby. För samebyarna finns reglerade renantal. Samebyn kan ha beslut om hur mycket renar varje enskild får äga i förhållande till samebyns beslutade högsta renantal.
Beslut	I en siida bygger beslut av viktigare karaktär på konsensus mellan företrädaren för varje hushåll inom siidan, t.ex. vid antagande av nya siida-medlemmar.	Beslut i en sameby i tyngre frågor bygger på majoritetsbeslut där varje påbörjat hundratal renar ger en röst till renskötande medlemmar. I övriga frågor har varje myndig medlem en röst i byastämman.

Siida-indelningen finns, beroende på årstid, mer eller mindre kvar ännu idag i de geografiska områdena detta arbete i första hand tar sikte på. Trots siidans viktiga betydelse inom renskötseln, har den inte sedan första renbeteslagens tillkomst haft något som helst stöd i lagen. Det är inte osannolikt att det medfört att principerna siida-systemet bygger på till stor del slagits ut av bestämmelserna i RNL, såsom att respekten för traditionella siida-gränser mer eller mindre minskat eller försvunnit, att betesmarkerna allt mer kommit att ses som en samebygemensam resursbas samt att antalet renskötande medlemmar på sina håll successivt ökat i förhållande till resursbasen. Det är

inte heller svårt att tänka sig att sådana idag åsidosätts främst de gånger oenigheter finns inom sameby och att majoritetsbeslut alltså får företräde före principer sådana-systemet bygger på. Men det finns troligtvis enskilda samebymedlemmar i Sverige som varken har eller känner igen svårigheterna jag tagit upp. En trolig orsak till det skulle i så fall kunna vara att renskötseln i de byarna t.ex. fortfarande i praktiken organiseras enligt principer traditionell renskötsel bygger på.

Historikern Lennart Lundmark skriver, som jag också tidigare varit inne på, att samerna vid den första renbeteslagens tillkomst förlorade sina skatteländ vilket i sig på olika sätt hade förberetts i decennier. Renbeteslagen kom som sagt att innebära att det fanns en lag som slog fast att samerna inte hade några egna marker, utan att det var på statens marker renbetet fick förekomma. Kollektiviseringen var enligt Lundmark en medveten strategi från statsmaktens sida för att försvaga samernas landrättigheter.¹⁵¹

RPK resonerar i sitt betänkande att den praktiska svårigheten med en lösning, som de valt att kalla inhägnad av allmänningen och som betyder att rätten inom renskötseln delas upp mellan enskilda renägare eller grupper av renägare, skulle vara att antalet intresserade samer av detta troligtvis skulle vara större än vad det finns enheter att dela ut. Den faran RPK ser att denna privatisering skulle kunna leda till är att antalet samer som är engagerade i renskötseln minskar, och att det inte vore önskvärt med hänsyn till de stora kulturvärden som ligger i att det bedrivs samisk renskötsel i landet. RPK:s resonemang, vad gäller antalet samer engagerade i renskötseln, kan sägas strida mot det Oskal, Sara samt Amf skriver om så kallad överskottsbefolkning inom renskötseln och som jag refererar till i mitt andra kapitel. De skriver att överskott traditionellt sett varit en naturlig del av renskötseln och utgjort renskötseln's eget sätt att upprätthålla balans i resursanvändningen. Oskal och Sara skriver att det är tveksamt om skälet till utslagningar av folk inom renskötseln handlar om övertalighet av renar i förhållande till betestillgång, utan att det snarare handlar om övertalighet av folk i förhållande till renantal.¹⁵² Det man också bör ha i åtanke är att bestämmelserna i RNL ger förutsättningar att, t.ex. oavsett eget renantal, komma in och hålla sig kvar i renskötseln på annat sätt än tidigare.

6.3 Renskötsel i Sverige och Norge – same same but different

RPK ställer upp tre mål för framtidens rennäringsspolitik, ett ekonomiskt, ett kulturellt och ett miljömål. Jag har valt att belysa RPK:s målsättningsförslag eftersom delar av dem utgör grunden för alliansregeringens förslag till framtida same- och rennäringsspolitik i Sverige. I Norge finns också mål för den norska rennäringsspolitiken som bär samma namn som de svenska. I de tre efterföljande avsnitten redogör jag för båda ländernas målsättningar samt diskuterar vilka konsekvenser de svenska kan ha på enskilda renskötselföretagares bärkraft och renskötseln's möjligheter i ett större perspektiv bevaras och utvecklas på ett bärkraftigt sätt.

6.3.1 Ekonomiskt mål

RPK:s ekonomiska mål stadgar och innebär följande:

Samerna ska så långt som möjligt ha förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund.

¹⁵¹ Lundmark Lennart, Så länge vi har marker, s. 94

¹⁵² Strøm Bull Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkel Nils, Reindriften i Finnmark..., s. 301

RPK:s förslag om det ekonomiska målet kan sägas bygga på tanken att samerna själva bör ta ansvar över hur deras näringsliv ska se ut och att renen och rennäringen har en central plats i den samiska kulturen. RPK föreslår att andra samer än de som deltar i renskötseln ska kunna bli medlemmar i samebyarna och så långt som möjligt ha förutsättningar att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötselrätten som grund. RPK tar avstånd från motiven till 1971-års RNL, som enligt RPK alltför mycket fokuserar på rennäringen och hur man ska rationalisera renskötseln så att en renskötare och hans familj ska kunna leva på inkomsterna från renskötsel företaget. I motiven till gällande RNL uttalas just att ekonomin inom renskötseln är svag och att rennäringen är en näringsgren med dålig lönsamhet och att det sålunda finns behov för att stödja en utveckling mot färre och större företag. RPK anser att det finns en nackdel med en statlig rennäringspolitik som, liksom motiven till RNL, bygger på kunskap om rennäringen vid en bestämd tidpunkt. RPK anser att samerna själva genom RPK:s förslag om det ekonomiska målet, ges större möjlighet att leda utvecklingsarbetet inom sin näring och ta ansvar för utveckling och effektivisering av den. RPK uttrycker att rennäringen skapar sysselsättning, att den ekonomiska effekten inte är begränsad till själva rennäringen utan att verksamheten också har betydelse för annat näringsliv i området.

I Norge går det ekonomiska målet bl.a. ut på att renskötsel företagarnas ekonomiska bärkraft ska främjas. Regleringarna har således kommit att innebära att varje distrikt har ett beslutat högsta renantal och att det inom ett renbetesdistrikt får finnas ett visst begränsat antal siidaandelar, f.d. driftsenheter. Siidaandelsbegränsningen kom med 1978-års reindriftslov. Enligt 1978-års lag skulle en driftsinnehavare, som är siidaandelsinnehavarens föregångare, ha renskötsel som sin huvudsakliga verksamhet. Innan 1978-års reindriftslov var antalet renskötare högt, men många avstod från att ansöka om driftsenheter just eftersom en driftsenhetsinnehavare skulle ha renskötsel som sin huvudsakliga verksamhet. Det uteslöt inte, och utesluter inte heller idag, medlemmar som äger renar i distriktet. Skillnaden mot Sverige är att ägandet helt och hållet sker på siidaandelsinnehavarens villkor. Systemet bygger i praktiken på att andelsinnehavarens renantal måste minskas med antalet renar medlemmar i siidaandelen får äga. Det maximala antalet siidaandelar i ett distrikt bestäms i förhållande till både distriktets beslutade högsta renantal och antalet renar en siidaandel minst bör ha för att anses ha potential att vara bärkraftig. I tillägg till lagregleringarna, stimulerar den så kallade reindriftsavtalen renskötsel företagarna att genom vissa åtgärder uppnå uppsatta rennäringens politiska mål. Exempel på åtgärder som finns upptagna i avtalet för 2009-2010 är att en siidaandelsledare, för att få stöd till siidaandelen, måste ha en avgiftspliktig inkomst från försäljning av renkött om minst 50 000 norska kronor exklusive moms. Försäljning av kött, som också innebär minskning av renantal, premieras genom att siidaandelen får 25 % i stöd av försäljningen och andra näringsintäkter som hör till renen.

RPK:s förslag som bygger på en vilja att flytta fokus från renen till andra verksamheter kan ifrågasättas av flera skäl. För det första kan man, precis som sakkunniga i motiven till RNL gör, fråga sig varför andra verksamheter än renskötseln, såsom RPK föreslår, i framtiden ska behöva bygga på renskötselrätten? Enskilda renskötsel företagare och samebymedlemmar kan redan idag bedriva t.ex. småskaliga verksamheter utan att ha renskötselrätten som grund för det. Det bedrivs på många håll redan turistverksamheter mm av enskilda samebymedlemmar. Lagrådet uttrycker i prop. 1971:51 att rennäringen är en näringsgren med dålig lönsamhet varför det inte är ägnat att förvåna att samerna söker sig till yrken som är säkrare och mera välbetalda¹⁵³, och att renskötseln måste omorganiseras i

¹⁵³ Prop. 1971:51, s. 262

syfte att få fram rationella driftsenheter så att arbetsinkomsten inom renskötseln höjs och rennäringens framtida konkurrensförmåga stärks.¹⁵⁴ I samebyar där inkomsterna från renskötseln är små beror, enligt de sakkunniga i betänkandet, i första hand på att driftsenheterna är små och att det i sig beror på naturliga förutsättningar.¹⁵⁵ Varken RPK eller alliansregeringen kan sägas ha gått till djupet med problemen lagrådet uttryckte under 1970-talet. När man talar om ett ekonomiskt mål för renskötseln torde man kunna förvänta sig att fokus i första hand ligger på hur man säkrar ekonomin för renskötare som väljer att leva på renskötsel och föra vidare renskötselarvet till nästa generation. Översyn av hur man kan höja värdet av de resurser som finns inom renskötseln borde således vara aktuellt i sammanhanget.

Av intresse i resonemang om renskötsel­företagares bärkraft, men också bevarandet av traditionella renskötselkunskaper, torde Ari Martin Laakso's studier om värdet av en stor renhjord bland renskötsel­företagare vara. Studien gjordes för att se om värdet av en stor renhjord kan ha något samband med främst den finska statens misslyckanden att reducera renantal i områden där de ansetts vara för höga. I studien framgår att fördelar med en stor hjord enligt studerade renskötare bl.a. är större ekonomisk avkastning, större säkerhet i förhållande till förluster orsakade av svåra klimatförhållanden, rovdjur mm, mindre investeringskostnader per ren, att möjligheten att rekrytera t.ex. familjemedlemmar ökar, att förutsättningar att hävda rättigheter till betesland ökar och att traditioner lättare kan bevaras.¹⁵⁶

Alliansregeringens analys av konsekvenser om att öppna upp samebyarna för fler går inte in på vilka negativa effekter förslaget kan tänkas ha på renskötseln och bärkraften för de renskötsel­företagare som väljer att försöka leva på i första hand renskötsel och föra vidare renskötsel­arvet till efterkommande generationer. Regeringens promemoria diskuterar inte heller vilka grundförutsättningar samebysamarbete som föreslås faktiskt har. I detta bör särskilt beaktas vilka samebyinterna situationer associationskonstruktionen som jag gett exempel på faktiskt kan ge upphov till och vilka negativa konsekvenser den kan ha. I konsekvensanalysen i promemorian diskuteras inte heller eventuella negativa konsekvenser av förslaget för renskötseln i stort. Det finns inte heller någon närmare diskussion kring eller noggrann analys av vad regeringens förslag, som går ut på att endast enskilda som bedriver renskötsel har jakt- och fiskerättigheter, kan tänkas innebära. Kan stadgandet t.ex. komma att innebära att framtidens sameby­medlemmar börjar med renskötsel för att kunna jaga och fiska, och vilka konsekvenser skulle det i så fall kunna ha på renskötseln utifrån bl.a. miljö- ekonomi- och kulturperspektiv?

RPK:s förslag om att öppna upp samebyarna för alla som kan härleda ursprung till viss sameby, verkar inte beaktat grundsynen inom den traditionella renskötseln och som jag tidigare refererat till, där balans mellan hushåll, renar och ekologiska förutsättningar samt tillhörighet till ett visst geografiskt område är centrala. Till detta hör också frågan som uttalas i motiven till första renbeteslagen, att om två generationer samer icke deltagit i renskötsel såsom stadigvarande yrke, skulle den tredje generationen övergå till en grupp som kallades för icke renskötselberättigade samer. Bertil Bengtsson skriver i Festskrift till Carsten Smith att en anpassning till ILO-konventionen, som med stor sannolikhet har en koppling till RPK:s förslag om öppna samebyar, kräver bl.a. rättshistoriska

¹⁵⁴ Ibid., s. 29 ff.

¹⁵⁵ SOU 1968:16, Rennäringen i Sverige, s. 55

¹⁵⁶ Laakso, Ari Martin, The Shadow Field of Reindeer Management: A Case Study from Finland samt föreläsning och PP-presentation under NOR-konferensen 2009, Luleå

undersökningar som kan klargöra vad som egentligen gällde beträffande samernas ursprungliga rätt på olika områden. Bengtsson skriver också att renskötselrätten är en civil rättighet som tillkommer vissa bestämda personer och avser vissa markområden.¹⁵⁷ Sametingets styrelseordförande Sara Larsson uttrycker i pressmeddelande om alliansregeringens förslag att öppna samebyarna utan att samtidigt återlämna den rätt till land och vatten som det samiska folket har, är givetvis inte tillräckligt. Det leder istället till högre risk att konflikterna mellan renskötande och icke-renskötande förvärras, eftersom de samlade resurserna som återlämnas till det samiska samhället inte alls ökar.¹⁵⁸

RPK:s argument, att det finns en nackdel med en statlig rennäringspolitik som bygger på kunskap om rennäringen vid en bestämd tidpunkt, kan inte anses harmoniera med lagstiftarens inställning i andra lagstiftningssammanhang. I t.ex. miljöbalken stadgas om detaljerade regler om förhållanden som kan komma att ändras inom en överskådlig framtid. Eftersom renskötseln är ett system med socioekologisk koppling, kan inte uttalandet sägas ta någon vidare hänsyn till renskötselns sårbarhet i förhållande till klimatförändringarna. Eftersom renskötseln enligt ACIA-rapporten kommer att påverkas av förändringarna, torde lagstiftningen i förhållande till detta behöva ses över och regleras på ett sätt om möjligt minskar renskötselns sårbarhet.

6.3.2 Kulturellt mål

RPK:s kulturella mål stadgar och innebär följande:

Samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen och andra traditionella samiska näringar som en grund för samisk kultur ska främjas.

RPK uttalar att samernas kultur är en viktig del av den kulturella mångfalden och att renskötseln, jakt, fiske och slöjd är viktiga inslag i den samiska kulturen. RPK uttalar vidare att samernas rätt att bruka marken för bl.a. renbete, jakt och fiske är en viktig förutsättning för samisk gemenskap och kultur och att samernas möjligheter att bedriva och utveckla dessa näringar bör främjas. Kulturell bärkraft handlar i RPK med andra ord alltså till allra största delen om samhörigheten mellan samer och att renskötselrätten ska utgöra grunden för det som i framtiden bör bevara och utveckla den samiska kulturen.

I Norsk rennäringspolitik har man definierat det kulturella målet enligt följande:

Samisk renskötsel är på många sätt en livsform som baserar sig på starka kulturella element. Renskötseln är en viktig samisk kulturbärare. I detta sammanhang är det samiska språket, bruket av traditionella betesområden och renmärken samt duodji (slöjd)viktiga. Det i sig betyder inte att renskötseln inte förändras över tiden eller annars påverkas av den generella samhällsutvecklingen. Men den tydliga och medvetna förankringen i kulturella värden bidrar till att göra renskötseln till en näring och livsform som är slitstark i sin kärna och motståndskraftig i förhållande till påverkningar. Et viktigt element i detta sammanhang är sitan. Det är en säregen organisationsform för renskötselutövarna som för övrigt bygger på samma grundelement som man hittar i renskötseln i alla övriga områden i världen där traditionell renskötsel finns.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Bengtsson Bertil, Renskötselrätten i rättssystemet, Rettsteori og rettsliv, Festskrift til Carsten Smith, s. 64

¹⁵⁸ <http://www.sametinget.se/10203>

¹⁵⁹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007), 4.7 Reindriften som kulturbärare

Gruppen som arbetade med förslaget till den senaste norska reindriftsloven, ansåg att det är viktig att försöka utarbeta en reindriftslov som bygger på renskötselkulturen och traditionerna inom renskötelsen, och som samtidigt tillvaratar den enskilde renskötselutövarens rättssäkerhet. I den tidigare loven var driftsenheter och distrikt grundläggande enheter inom rennäringen. Arbetsgruppen kom fram till att varken organisationen eller bestämmelserna liknade de traditionella ekonomiska och sociala systemen inom näringen. Den tidigare lagen avspeglade inte heller i tillräcklig grad rättigheterna utövarna har i förhållande till varandra. Den enskilda renskötselutövaren arbetar t.ex. sällan ensam, utan hör till en siida. Arbetsgruppen som tog fram förslaget ansåg att det var speciellt viktigt att ge siidan en framträdande plats i lagen. Gruppen lade också vikt vid att en uppfattning om att alla innanför näringen har samma rättigheter att använda tillgängliga betesmarker, och att det är upp till förvaltningens fria omdöme att fördela och begränsa för att få till en välordnad renskötelse, inte står i linje med hur utövarna själva uppfattar de interna förhållandena. Sitan är därför inte bara en arbetsgemenskap, utan också en förutsättning för traditionellt bruk av renskötselområdena.¹⁶⁰

Det samiska folket har genomlevt många förändringar och har hittills alltid klarat av att möta förändringar utan att kulturen försvunnit. Sametinget i Sverige skriver i sitt livsmiljöprogram Eallinbiras, att den historiska erfarenheten ger samerna hopp och framtidstro men också att situationen kan förbättras om samerna aktivt, med hjälp av sin kultur och sina kunskaper, får delta i arbetet med att möta förändringarna. De tre sametingen uttrycker i ett slutdokument från parlamentarikerkonferensen i Rovaniemi att traditionella kunskaper är en viktig del av den samiska kulturen och identiteten och att samerna har rätt till att upprätthålla, kontrollera, skydda och utveckla sitt kulturarv och sina traditionella kunskaper.

Renskötselkulturen är en del av den samiska kulturen. Kulturen inom renskötelsen består bl.a. av kunskaper och sedvänjor som utvecklats i takt med bl.a. behovet att reducera renskötelsns sårbarhet i förhållande till klimatet. Jag har inte i svenskt statligt utredningsmaterial hittat stöd för att renskötselkunskaperna och -sedvänjorna i sig är värda att bevara och utveckla. Inte heller diskussioner om hur renskötselkulturen påverkas av att fokus, på sätt som RPK föreslår, bör flyttas från renen och naturen till samerna som folk. Renen är otvivelaktigt en vital del av den samiska kulturen, men möjligheten att bedriva renskötelse är av naturresursmässiga skäl begränsad för de allra flesta samer. En naturlig del av renskötselkulturen har fram till RNL:s bestämmelser började tillämpas, varit så kallade utslagningsprocesser, som Oskal, Sara och Amft skriver om, i vilka renskötelsen slagit ut så kallad överskottsbefolkning. Öppna samebyar skulle mot bakgrund av dessas resonemang kunna komma att leda till att renskötelsen får en undanskymd plats och att renskötselkulturen på så vis med tiden riskerar att urholkas.

Artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter stadgar att minoriteter har ett skydd vad beträffar deras kulturliv. Kitok v. Sverige-fallet (197/1985) indikerar t.ex. att begreppet kultur i artikel 27 omfattar samisk renskötelse. Det torde kunna innebära att renskötelsen i egenskap av kultur inom den samiska kulturen har ett skydd enligt artikeln. Mot den bakgrunden och det min analys hittills visat, torde det vara relevant att fråga sig om bestämmelserna som reglerar renskötelsen verkligen ger tillräckligt goda förutsättningar att bevara och utveckla renskötelsen.

¹⁶⁰ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007), 4.7, 7 Reindriftslovutvalgets förslag

6.3.3 Miljömål

RPK:s miljömål stadgar och innebär följande:

Verksamheter som bedrivs med stöd av renskötserätten skall utövas med hänsyn till

- naturresursernas långsiktiga produktionsförmåga,
- den biologiska mångfalden,
- natur- och kulturmiljövärden och
- värden för friluftslivet.

RPK uttalar att varje sektor har ett ansvar för att verksamheten bedrivs ekologiskt långsiktigt hållbart. Samerna har flera traditionella näringar och idag har av dessa endast renskötsern ett uttryckligt miljömål. RPK anser att miljömålet de föreslår bör gälla alla verksamheter som utövas med stöd av renskötserätten. RPK lyfter ett förslag som Sametinget lämnat, att samebyarna ska upprätta miljöprogram så att miljöarbetet förankras hos de som berörs av verksamheten. För rennäringens del innebär förslaget enligt RPK att det slutliga ansvaret för renskötserättens naturresurser ska ligga på den organisation som förvaltar renskötserätten, d.v.s. samebyn och enskilda näringsidkare.

I Norge har lagstiftaren lagt stor vikt på att renskötsern ska utövas på ett ekologiskt hållbart sätt. Frågan om hur höga renantalen kan vara är central i den norska rennäringsspolitiken. Det har kommit att innebära bl.a. att alla renbetsdistrikt har högsta beslutna renantal, att det i förhållande till distriktets högsta beslutade renantal får finnas ett begränsat antal siidaandelar (driftsenheter) och att beslut i tyngre frågor, i vilka endast siidaandelarna röstar, ska bygga på consensus så att ingen siidandel ska kunna missgynnas ekologiskt eller ekonomiskt.

De tre Sametingen uttrycker i tredje punkten i slutdokumentet för den andra parlamentarikerkonferensen att samerna i generationer levt i och av naturen och att samernas traditionella kunskap i sig själv bidrar till en bärkraftig utveckling. De uttrycker också att samernas särskilda anknytning till naturen innebär både en plikt och ett ansvar att ta nödvändig hänsyn till miljön och resurserna för att föra vidare den traditionella kunskapen till kommande generationer.¹⁶¹ Renskötser definieras t.ex. som ett system med socioekologisk koppling där mänsklighet, ren och natur har utvecklats på ett dynamiskt sätt och utgör centrala delar för överlevnaden. Även om kopplingen av beståndsdelarna kan tyckas vara avlägsen, är de i praktiken nära förbundna med varandra. Till exempel styrs renägarens inkomst av hur mycket deras renflock producerar. Produktionen i sin tur bestäms av flockstorleken och produktiviteten hos varje enskilt djur. Det i sin tur är beroende av matens mängd, kvalitet och tillgänglighet.¹⁶² Renskötsern, och särskilt renbetet, har enligt Bertil Bengtsson speciell betydelse från miljösynpunkt. Dess utövning medför vissa typiska miljörisiker som överetablering – utan direkta motsvarigheter vid andra typer av nyttjanderätt.¹⁶³ Oskal och Sara skriver som sagt att det är tveksamt om skälet till utslagningar av folk inom renskötsern handlar om övertalighet av renar i förhållande till betestillgång, utan att det snarare handlar om övertalighet av folk i förhållande till renantal.¹⁶⁴ Av intresse här är också att bestämmelserna i RNL ger förutsättningar att på ett helt annat sätt än tidigare komma in och hålla sig kvar i renskötsern.

¹⁶¹ Sluttdokument, den andre sameparlamentarikerkonferensen i Rovaniemi/Roavvenjárga 28.10.2009

¹⁶² Se studien Samisk nomadisk reindrift under klimaendring av Tyler N.J.C, Turi J.M, Sundset M.A, mfl.

¹⁶³ Bengtsson Bertil, Renskötsern i rättssystemet, Rettsteori og rettsliv, Festskrift til Carsten Smith, s. 68

¹⁶⁴ Strøm Bull Kirsti, Oskal Nils och Sara Mikkel Nils, Reindriften i Finnmark..., s. 301

Förutsättningarna för att fullt ut kunna bedriva renskötsel enligt den ursprungliga organiseringsmodellen, där balansen mellan människa ren och natur varit central, kan dock med samebykonstruktionen på sina håll ha reducerats kraftigt.

6.4 Slutsatser

Renskötseln har i alla tider varit duktig på att anpassa sig till olika slags förhållanden som påverkat den. Utan den förmågan hade renskötseln knappast överlevt så bra som den trots allt kan sägas ha gjort. Min analys tyder dock på att konstruktionen kan leda till att enskilda renskötsel företagares bärkraft och att renskötselns förutsättningar att bevaras och utvecklas på ett bärkraftigt sätt motverkas. Eftersom konsekvenser av tidigare renbeteslagars och gällande rennäringslags bestämmelser på renskötseln som sagt inte i någon nämnvärd grad verkar ha studerats i Sverige, kan man dock bara resonera i att konstruktionen, som t.ex. bygger på för renskötseln främmande koncept, skulle kunna vara en orsak.

I bl.a. motiven till RNL framgår att renskötseln internt till stor del ska organiseras efter en modell som gäller för ekonomiska föreningar. I alliansregeringens promemoria framgår också att lagen om ekonomiska föreningar (FL) varit ett mönster till föreslagna bestämmelser, men att de anpassats efter de speciella förhållanden som gäller för rennärigen. Min analys av både gällande och föreslagna bestämmelser för den interna organisationen av renskötseln tyder dock på att det finns betydande principiella skillnader mellan hur renskötseln och ekonomiska föreningar är uppbyggda. Konstruktionen kan inte sägas ta hänsyn till att renarna inom dagens samebyar faktiskt ägs av enskilda och att det faktiskt är de enskilda som sköter om renarna mm. Om det istället var samebyn som i praktiken faktiskt bedrev renskötsel, skulle det kanske varit naturligt med en lösning där enskilda var anställda av samebyn för att sköta om renar ägda av samebyn/associationen. Min analys tyder sammantaget på att enskilda riskerar att fråntas möjligheten att själva råda över sin egendom, renarna, men också att konstruktionen medför att enskildas rättigheter, i fall de utgör medlemmar enligt RNL, riskerar att politiseras och innebära oförutsägbarhet och, i de fall de utgör renskötsel företagare, utsätts för situationer där lika förutsättningar för konkurrens rubbas. Som framgår av det föregående kan man sätta i fråga om regeringens anpassning verkligen skett på bästa sätt eller om det ens är motiverat att försöka anpassa.

Regleringarna i RNL har kommit att innebära att resursbasen inom i alla fall vissa samebyar ses och används som resursbas för alla samebymedlemmar, oavsett områdenas tidigare indelning i siidor och dessas historik. Lagstiftningen stadgar att renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen och innebär att samebyar kan anta medlemmar och renskötande medlemmar utan att de har tillhörighet till specifika geografiska områden inom samebyn. RNL:s konstruktion kan inte anses stämma med de historiska förhållandena, även om de flesta verkar vara eniga om att renskötseln historiskt bedrivits av sammanslutningar av enskilda och att rätten att bedriva renskötsel upparbetats av ett kollektiv. I historisk litteratur talas om både lappbyar och siidor, och det är inte osannolikt att t.ex. innebörden av dessa kommit att blandas ihop och leda till att lagstiftningen därmed fått ett för renskötseln icke rättvist innehåll. Av denna anledning torde krävas en ingående omprövning av de principer som RNL bygger på och inte endast en begränsad reform beträffande samebyarnas förvaltning. I den norska

reindriftsloven är t.ex. siidan sedan år 2007 ett centralt rättssubjekt vilket också ansetts som en positiv utveckling.¹⁶⁵

Min studie talar för att lagstiftaren och regeringen gör det enkelt för sig genom att lämna över till samebyarna att i främst stadgarna internt lösa organiseringsfrågor och kalla det för självförvaltning, utan att på djupet studera konsekvenserna av konstruktionen som bygger på t.ex. för den traditionella renskötelsen främmande principer och inte kan sägas tillvarata bärkraft. Självbestämmande enligt både Konventionen om medborgerliga och kulturella rättigheter och Urfolksdeklarationen torde istället i renskötelsammanhang handla om bl.a. rätt att få utöva renskötsel enligt sedvänja och traditionella kunskaper. I RPK:s betänkande framgår att dess utredningsdirektiv inte p.g.a. den tid och de resurser det skulle ha krävt, omfattade att utreda eventuella felaktigheter som kan finnas gällande organisationsformen för dagens samebyar. Det i sig tyder på att det i utredningssammanhanget uppmärksammades att konstruktionen kan medföra problem, men att det alltså inte prioriterades.

Mot bakgrund av det bl.a. det L. Lundmark skriver, att samernas förluster av skatteland vid den första renbeteslagens tillkomst hade förberetts i decennier och att den nyligen presenterade departementspromemorian tillkommit utan några som helst kontakter med t.ex. Sametinget SSR¹⁶⁶, torde det också finnas anledning att fråga sig om det från den samiska renskötande befolkningens sida, de gånger staten lagstiftat eller kommit med förslag om renskötseln, verkligen funnits eller för den delen idag finns ett så kallat informerat samtycke, eller Informed Consent¹⁶⁷. Begreppet informerat samtycke står för ett rättsligt tillstånd där en person eller grupp kan sägas ha gett sitt samtycke till en åtgärd. Tillståndet bygger på en klar uppfattning och förståelse hos personen eller gruppen av fakta, konsekvenser och framtida konsekvenser av åtgärden.

I Norge har den moderna rättsutvecklingen, vad gäller rättigheter till renbetesland, alltmer kommit att övergå i en privaträttslig bruksrättighet och förvaltningspraxisen har visat sig följa den rättsutvecklingen.¹⁶⁸ Uppfattningen om siidans roll i renskötseln och dess position som rättssubjekt, att den är bärare av rättigheter av privaträttslig karaktär, har ändrat sig väsentligt sedan 1994 då Sara-utvalget levererade sitt förslag som i stor del byggde på att alla medlemmar i distrikten hade lika rättigheter till renbete och att Reindriftsforvaltningen hade vid myndighet att fastställa distriktsgränser.¹⁶⁹ Om rättsutvecklingen i Norge fram till 2000-talet har bl.a. jordskiftedommer och Jur.dr. Øyvind Ravna skrivit i sin bok Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder...

Eftersom traditionerna inom den praktiska renskötseln bland renskötare i Sverige och Norge var och fortfarande till största delen är de samma i åtminstone de nordligaste delarna av Sverige och Norge¹⁷⁰, kan det verka märkligt att rättsutvecklingen i länderna numera tenderar att gå i motsatt riktning. Torde det inte finnas anledning att studera t.ex. vad det kommer av och vilken effekt

¹⁶⁵ Se bl.a. Skogvang Susann Funderud, *Samerett* – 2. utgåve, s. 90

¹⁶⁶ Se bl.a. brev från Bengtsson till Jordbruksdepartementet den 16 juni och 29 september, brev från Lars-Anders Baer den 21 augusti 2009.

¹⁶⁷ En rättslig princip som utvecklades inom FN i samband med Nürnberggrättegången och som finns stadgad i Nürnberg Code.

¹⁶⁸ Ravna, Øyvind, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, En undersøkelse med henblikk på bruk av jordskiftelovgivningens virkemidler.

¹⁶⁹ *Ibid.*, s. 160

¹⁷⁰ Se Jebens Otto, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*

rättsutvecklingen faktiskt har på renskötseln i framför allt Sverige? Det nära sammanhanget mellan norsk och svensk rätt och historia när det gäller de samiska områdena har också Otto Jebens tagit upp som skriver att det genom tiderna getts lite uppmärksamhet åt detta.¹⁷¹ Kan de svenska bestämmelserna innebära att renskötseln i Sverige urholkas till bristningsgränsen, och är det i så fall en medveten strategi från rikspolitikernas sida? Vem har i så fall i slutändan lättare att argumentera och få igenom sin sak i t.ex. markanvändningsfrågor – renskötseln, som burit upp markrättigheterna och som på grund av svensk rennäringspolitik kommit att övergå i en hobbyverksamhet eller de samhällsekonomiskt starka exploateringsintressena?

Bertil Bengtsson skriver i Festskrift til Carsten Smith att de offentliga utredningarna om samernas rättigheter har betydligt högre ambitioner, och enligt hans mening också högre kvalitet i Norge än Sverige där enligt honom politisk hänsyn alltför ofta dominerat.¹⁷² Också Høyesterettsjustitiarius Carsten Smith har uttryckt att det finns en betydlig skillnad mellan Norge och Sverige vad avser hanteringen av samiska rättigheter och att skillnaden de senaste 20-30 åren blivit ännu större då samernas ställning i Norge betydligt förbättrats.¹⁷³

Av intresse vad rör den nyligen presenterade promemorian och samerättsliga frågor i stort är också Bertil Bengtssons inställning till innehållet i promemorian som alliansregeringen i september 2009 presenterade. Bengtsson har sedan något år varit förordnad att biträda Jordbruksdepartementet med utgångspunkt i RPK:s förslag jämte remissinstansernas kommentarer, att göra erforderliga analyser, författningsförslag samt kommentarer därtill. I brev Bengtsson skriver till Jordbruksdepartementets chef Eskil Erlandsson och rättschefen Mats Wiberg framgår bl.a. att han inte efter att alliansens arbetsgrupp tog över arbetet ville avge någon promemoria i sitt namn. Bengtsson skriver att han av juridiska skäl har svårt att acceptera alliansregeringens förslag då den negativa inställningen till samernas intressen på flera ställen inträder i den slutliga versionen av promemorian, såsom i inställningen till samebyarnas rätt att jaga och fiska på sina områden. Bengtsson skriver också att alliansregeringens förfarande med vissa delar av innehållet i promemorian ger en felaktig bild av rättsläget, t.ex. vad gäller samernas möjlighet till skadestånd.¹⁷⁴

6.5 Vad borde framtidens renskötsel- och samepolitik bygga på?

Jag hoppas att min diskussion av dessa frågor inspirerar till en djupare och mera vittgående analys av konstruktionens konsekvenser för renskötseln. Också många andra förhållanden regleringarna leder till än jag här kunnat gå in på, kan påverka enskilda inom renskötseln på olika sätt. Bertil Bengtsson skriver i boken Samerätt – en översikt, att det inte är anmärkningsvärt att samebyn i olika sammanhang företräder sina medlemmar. Men frågan är om han har tagit tillräcklig hänsyn till bl.a. de motsättningar konstruktionen kan ge upphov till medlemmar emellan.

Jag har inte heller diskuterat kopplingen mellan samernas rättigheter som ursprungsfolk och de särskilda rättigheter som olika grupper inom det samiska folket har. Också detta har betydelse i

¹⁷¹ Jebens Otto, Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark

¹⁷² Bengtsson Bertil, Renskötselrätten i rättssystemet, Rettsteori og rettsliv, Festskrift til Carsten Smith, s. 59

¹⁷³ [www.sr.se/sameradion den 2009-10-19](http://www.sr.se/sameradion%20den%202009-10-19)

¹⁷⁴ Brev från Bengtsson till Jordbruksdepartementet den 16 juni och 29 september

sammanhanget, inte minst frågan hur man på bästa sätt skall tillvarata allas rättigheter utan att samtidigt kränka några rättigheter för dem.

Jag har i samband med denna studie kommit fram till att den lagstiftning som i framtiden ska reglera renskötelsen bör ge den renskötande samiska befolkningen rätt till självbestämmande och bygga på både insikt om att renskötelsen är ett system med socioekologisk koppling som traditionellt organiserat sig på ett sätt som syftat till att upprätthålla balans mellan människor, renar och de ekologiska förutsättningarna. Lagstiftningen bör också i allra högsta grad bygga på respekt för samiska sedvanor och rättsuppfattningar, något som enligt Bertil Bengtsson och Christina Allard ofta lär ha brustit i lagstiftning på området om samiska sedvanor.¹⁷⁵ Detta borde sammantaget inrymma en reell möjlighet att på högst siida-nivå välja prioriteringar för renskötelsen, såsom att den ska vara ekonomiskt, ekologiskt och kulturellt bärkraftig.

Mycket tyder som sagt på att det satsas mer ekonomiska och andra resurser på samiska frågor i Norge än i Sverige. Det har troligtvis bidragit till att kompetensutvecklingen i samiska frågor, som utgör underlag för t.ex. lagstiftningsarbete, kommit längre i Norge. Som svensk lagstiftare hade jag därför valt att ägna tid åt att studera forskningsresultat från Norge rörande renskötelsen, men också för- och nackdelar med norsk rennäringspolitik och renskötselagstiftning. En eventuell harmonisering mellan ländernas renskötselagstiftning skulle t.ex. säkert också bidra med positiva inslag för den norsk-svenska gränsöverskridande renskötelsen. Dessutom torde lagharmonisering i samiska frågor mellan t.ex. Sverige och Norge vara något som eftersträvas i arbetet med den nordiska samekonventionen.

¹⁷⁵ Yttrande: Luleå tekniska universitet över remissen Förslag till Nordisk samekonvention, den 2006-06-01, Dnr 527-06.

Källor

Offentligt material och rapporter

Arctic Climate Impact Assessment, Scientific Report, Cambridge University Press, 2005.

Bostadsutskottets betänkande 1993/94: BOU11, Anslag till främjande av rennäringen.

Betänkande 1976/77:KrU 43

Ds 2009:40, Vissa samepolitiska frågor, Regeringskansliet, Edita Sverige AB, Stockholm 2009.

Human Right Committee, Generelle kommentarer till konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 08/04/94.

Förslaget till Nordisk samekonvention

NOU 2007:13, Samerettsutvalget

NOU 1984:18

Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) Om lov om reindrif (reindriftsloven)

Proposition 1971:51, Ny rennæringslag.

Proposition 1976/77:80

Rapport 2003:14, Renägare och renskötsel företag, Jordbruksverket, Landsbygdsavdelningens rennæringsfunktion 2003.

Regeringens direktiv 1997:102

Reindriftsforvaltningen 2008, Resursregnskap for reindriftnærningen, reindriftsåret 2006/2007

Sametinget, Beslutet om småviltjakten – en studie i myndighetsutövning, Affärs- och Industritryck Blume AB, Bengtsfors 1994.

Sametingets livsmiljöprogram, Eallinbiras, antagen av Sametingets plenum den 091219

Sluttdokument, Den andre sameparlamentarikerkonferensen I Rovaniemi/Roavvenjárga 28.10.2008.

SOU 1968:16, Rennæringen i Sverige, KL Beckmans Tryckeri AB, Stockholm 1968.

SOU 1999:25, Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige, Norstedts Tryckeri AB, Stockholm 1999.

SOU 2001:101, En ny rennæringspolitikk, Elanders Gotab AB, Stockholm 2001.

SOU 2005:79, Vem får jaga och fiska? - Historia, folkrätt och miljø

SOU 2006:14, Samernas sedvanemarker, Betänkande av Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet, Edita Sverige AB, Stockholm 2006 .

St.prp.nr. 76 (2008-2009), Om reindriftsavtalen 2009/2010 og om endringer i stadsbudsjettet for 2009 med mer.

Litteratur

Allard, Christina, Two Sides of the Coin: Rights and Duties, The Interface between Environmental Law and Saami Law Based on a Comparison with Aotearoa/New Zealand and Canada, Universitetsstryckeriet Luleå, 2006.

Amft, Andrea, Sápmi i förändringens tid, En studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv, Samiska studier, Umeå Universitet, 2000, Larsson & Co:s Tryckeri AB, Umeå.

Bengtsson, Bertil, Samerätt – en översikt, Elanders Gotab, Solna 2004.

Bengtsson, Bertil, Statsmakten och äganderätten, 1:a upplagan, TA-Tryck, Bjärnum 1987.

Bengtsson Bertil, Renskötselrätten i rättssystemet, Rettsteori og rettsliv, Festskrift til Carsten Smith, Universitetsforlaget 2002, AIT Otta AS.

Brownlie, Ian, Principles of Public International Law, Oxford University Press 2008.

Cramér, Tomas, Prawits, Gunnar, Studier i renbeteslagstiftning, PA Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1970.

Danell Öje, Renskötselns robusthet – behov av ett nytt synsätt för att tydliggöra rennäringens förutsättningar och hållbarhet i dess socioekologiska sammanhang, Sveriges lantbruksuniversitet, 13th Nordic Conference on Reindeer and Reindeer Husbandry Research, Rangifer report No. 10 (2005): 39-49.

Funderud Skogvang, Susann, Samerett – 2. Utgave, Universitetsforlaget 2009, AIT Otta AS.

Jebens Otto, Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark, Gjøvik Trykkeri A.S., J.W. Cappelens Forlag as, Oslo 1999.

Korpijaakko-Labba, Kaisa, Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland, Tammer-Paino Oy, Tammerfors 1994.

Kvenangen Per Guttorm, Samernas historia, Sameskolstyrelsen, Ykkös Offset, 1996.

Laakso , Ari Martin, The Shadow Field of Reindeer Management: A Case Study from Finland, Acta Borealia, Vol. 25, No. 2, 138-159, 2008.

Lundmark, Lennart, Samernas skatteland – i Norr- och Västerbotten under 300 år, Institutet för rättshistorisk forskning, Stockholm 2006.

Lundmark, Lennart, Så länge vi har marker – samerna och staten under sexhundra år, AIT Scandbook, Falun 1999.

Mallmén Anders, Lagen om ekonomiska föreningar, kommentar med formulär mm., 3:e upplagan, AB Fälths Tryckeri, Värnamo 1989.

Omma Inger-Ann, Samisk sedvanerätt enligt Lappkodicillen och renbeteskonventionerna, Har rätten förändrats? Examensarbete, Umeå universitet, 2006.

Pedersen Steinar, Lappekodisillen i nord 1751-1859, Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke, Diedut 3/2008, Sámi allaskuvla, Sámi University College, Fagtrykk Idé, Alta.

Päiviö, Nils-Johan, Samenes kultur og historie – samepolitikk i Norge og Sverige, Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino 2000.

Ravna Øyvind, Rettsutreiing og bruksordning i reindriftsområder, Gyldendal Norsk Forlag AS 2008.

Solem Erik, Lappiske rettsstudier, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø, Oslo 1933.

Strøm Bull, Kirsti, Studier i reindrifftsrett, AiT Enger AS Otta, 1997.

Strøm Bull Kirsti, Oskal Nils, Sara Mikkel Nils, Reindrifften i Finnmark, Rettshistorie 1852-1960, J.W. Cappelens Forlag a.s., Oslo 2001.

Thirlway Hugh, International customary law and codification: an examination of the continuing role of custom in the present period of codification of international law, Leiden: A.W Sijthoff, 1972.

Turi, Ellen Inga, Living with climate variation and change; A comparative study of resilience embedded in the social organization of reindeer pastoralism in Western Finnmark and Yamal Peninsula, Universitetet i Oslo, 2008.

Tyler N.J.C., Turi J.M., Sundset M.A., Strøm Bull K., Sara M.N., Reinert E., Oskal N., Nellemann C., McCarthy J.J., Mathiesen S.D., Martello M.L., Magga O.H., Hovelsrud G.K., Hanssen-Bauer I., Eira N.I., Eira I.M.G., Corell R.W., Samisk nomadisk reindrift under klimaendring, Anvendelse av et eget generalisert rammeverk for sårbarhetsstudier på et arktisk sosio-ekologisk system, 2006.

Vorren Ørnulv, Manker Ernst, Samekulturen, Tromsø, Universitetsforlaget, 1976.

Lagtext/rättsfall

2001-05-04 nr 468: Forskrift om erstatning for tap og følgekostnader når tamrein blir drept eller skadet av rovvilt

Första bihang eller Codecil till Gränse Tractaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännenne beträffande

Lov om reindrift (reindrifftsloven) av 15. Juni 2007 nr.40

Miljöbalken 1998:808

Nuremberg Code, Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Vol. 2, pp. 181-182. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1949

Rennäringslagen 1971:437

Terrängkörningslagen 1975:1313

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, General Assembly, 7 September 2007

Viltskadeförordningen 2001:724

1886 års renbeteslag (ÄRBL), 1886 Svensk författningssamling Nr 38

NJA 1981:1 (Skattefjällsmålet)

Övrigt

Aidentifierad renlängd för Sameby X

Aidentifierade besvärshandlingar

Aidentifierat beslut från norsk kommun

Brev från Bengtsson till Jordbruksdepartementet den 16 juni och 29 september

Brev från Lars-Anders Baer den 21 augusti 2009

Laakso, Ari Martin, Power Point-presentation av delar av resultaten från The Shadow Field of Reindeer Management: A Case Study from Finland under NOR-konferensen 2009, Luleå.

Muntliga uppgifter från seniorrådgivaren vid Verdiskaping rein, Innovasjon Norge, September 2009

Skriftlig information från Sametinget den 2009-09-16 om Miljöersättningar för bevarandet av natur- och kulturmiljöer.

Vedtekter for Norske Reindriftssamer Landsforbund, Vedtatt på landsmötet 28-30 juni 1978, sist revidert på landsmötet 2005.

Yttrande från Luleå tekniska universitet över remissen Förslag till Nordisk samekonvention den 2006-06-01, Dnr 527-06.

www.bolagsverket.se, den 2009-08-30

www.lovdato.no, den 2009-08-01

www.samer.se, 2009-08-15

www.sl.no/reindrift, den 2009-08-15

www.sametinget.se/10203, den 2009-08-01

www.jbv.se, den 2009-08-01

www.regeringen.se/sb/d/4366/a/29787, den 2009-08-15

www.sr.se/sameradion_den 2009-10-19

www.innovasjon Norge.no/Satsinger/Landbruk/Verdiskaping-rein/ 2009-09-22